DIVINATIONES

IN

PLAVTI TRVCVLENTVM

HABILITATIONS-SCHRIFT

DURCH WELCHE

MIT ZUSTIMMUNG DER PHILOSOPHISCHEN FACULTÄT
DER UNIVERSITÄT LEIPZIG

ZU SEINEM

MITTWOCH DEN 25. OCTOBER 1876 UM 3 UHR NACHMITTAG

IM BORNERIANUM, I. ETAGE, AUDITORIUM No. VI

ZU HALTENDEN

PROBE-VORTRAG

ÜBER

ION VON CHIOS

ERGEBENST EINLADET

Dr. FRITZ SCHOELL

LEIPZIG
DRUCK VON B. G. TEUBNER
1876

FRIDERICVS SCHOELL

FRIDERICO RITSCHELIO

S.

Quod nuper patri mihi meo dicendum erat, cum parvam ad eum opellam grati piique animi testandi ergo deferrem, idem iam Tecum orandum est, praeceptor carissime, huic opusculo quod Tuum nomen inscribere ausus sum. Nam vellem equidem, ut afferre possem quod aliquanto dignius esset Tuis in me meritis et eximio quo me amplecteris studio. Sed tali tractationi quoniam vires non sufficiunt, tantillo potius quam nullo munusculo significaverim quam penitus Tui et amor et admiratio pectus meum permoveat. Atque illud mihi solacio est, quod ut alia ita hoc a Te didici: non contemnendum esse quod quis ad studia nostra vel tantillum conferat, si quidem vera procedat indagandi ratione nec minus tritissima quaeque devitet rursus recoquere quam probe explorata immaturo studio novare; nec tamen audaciam per se vituperandam esse ostendis, dum modo sapere audeamus. Hoc igitur ipse quoque volui certe efficere et in aliis et hac in scriptiuncula. Sed in litteris quoniam non sat est voluisse — nam cui non suppetit quod verum sit aut verius saltem quam quae antea prolata sunt, manum de tabula habeto! —, iam cum aliorum arbitrorum tum Tuum ante omnes iudicium me docebit, in Plauto recensendo operam quam posthac de integro faciam spectanda an exigenda vobis sit prius.

Vale mihique favere perge.

'Mit homöopathischen hausmittelchen ist für die wunden und gebrechen unseres stückes keine heilung möglich'.
A. Kiesslingius Ann. philol. t. XCVII p. 614.

'Quamquam multa mihi etiam supersunt, desisto de Truculento. scholasticam illa efflagitant disceptationem et ineptiarum molestam reprehensionem'.
F. Buechelerus Ann. philol. t. CV p. 572.

TRVCVLENTO truculentiorem nullam se criticis praebere fabulam uno ore clamant quicunque vel prioribus saeculis vel nostra aetate eam adgressi sunt. Nam in Palatinorum quos dicimus memoria saepissime verba tam misere corrupta dilacerata exstincta sunt, ut communem omnibus labem per ipsius archetypi condicionem et fortunam adspersam esse appareat. Accedit quod paucae quae in Ambrosiano servatae sunt relliquiae etsi nonnullis locis corrigendis summo cum emolumento adhiberi possunt, tamen non modo ipsae quoque admodum vitiosa verba poetae exhibent, verum etiam haud semel a ceterorum librorum scriptura adeo recedunt, ut novae inde criticis difficultates oriantur. Quin tanta haec librorum discrepantia visa est Bergkio, quae non a grammaticorum librariorumve sive socordia sive prava sedulitate repeti possit, sed quae certa histrionum temeritatis vestigia servet[1]). De hac autem re cum facere non possim quin aliter sentiam, paullo uberius

1) 'Beitr. z. latein. Gramm.' I p. 132: '*Noch jetzt erkennt man deutlich an vielen Stellen des Truculentus, wie in bewusster Absicht die Sprache des Dichters modernisirt ist, nicht etwa von Grammatikern oder unwissenden Abschreibern, sondern von den Schauspieldirektoren, die zum Behuf einer neuen Aufführung das Stück eigenhändig revidirten oder auch einen Andern mit diesem Geschäft beauftragten. Hier bewährt sich nun die Recension der Pfälzer Hdschr. im Allgemeinen sehr vortheilhaft, indem sie die alterthümliche Form mit weit grösserer Treue wahrt, während die Recension des Ambrosianus sich zwar durch eine gewisse Glätte empfiehlt, aber auch den ehrwürdigen Rost des Alterthums mehr oder minder eingebüsst hat.*' Cf. p. 135. 137. 138 sq.

mihi disserendum erit, praesertim cum Bergkii iudicio Fleckeisenus subscripserit[2]) maioremque auctoritatem conciliaverit.

Quamquam uno saltem exemplo ipse Fleckeisenus luculenter comprobavit Bergkium perperam abusum esse in rem demonstrandam[3]). Etenim versus II, 4, 29 sq. cum in A tales exstent:

uerum tempestas quondam dum uiuixi fuit
cum inter nos sordebamus alter de altero,

in P autem[4]):

uerum tempestas memini quondam fuit
cum inter nos sorderemus alteri,

quoniam neutra scriptura nec a sententia nec a sermone nec a metro stare potest, quis utramque negabit ad unam eandemque memoriam revocari aut posse aut debere? qualem hanc olim fuisse Fleckeisenus vidit:

verúm tempestas mémini quom dudúm fuit
quom intér nos sordebámus alter álteri.

Sed idem de aliis exemplis dicendum erit. Velut II, 4, 23 quod A habet triplici allitteratione ornatum:

plus pollicere quam abs te posco aut postulo,

P vero cum hiatu bellissimo:

plus pollicere quam ego a te postulo,

quis quaeso cum Bergkio (p. 134) Palatinorum scripturam ex 'plus pollicere quamde ego a te postulo' ortam esse sumet potius quam librarii oculos a *pos[co aut]* aberrasse ad *[pos]tulo*[5])? Et haec quidem discrepantia numqui differt a diversa versus I, 2, 27 traditione, quam probe Bergkius omisit? Ibi enim quod Ambrosiano debemus:

bene dicis benigneque vocas Astaphium   amabo

---

2) Ann. phil. t. CI (a. 1870) p. 709 sqq.

3) l. s. s. p. 711: '*so sehr ich im princip Bergks ansicht über das verhältniss der beiden recensionen zu einander für richtig halte (sieh oben), so scheint er mir doch hier sich im irrtum zu befinden. beiden überlieferungen liegt vielmehr eine einzige fassung zu grunde*'.

4) Per P cum Bergkio significo codicum BCD scripturam aut plane aut paene consentientem.

5) Cf. Kiesslingius Ann. phil. t. XCVII (a. 1868) p. 615.

etsi quomodo versibus describendum sit Spengelius Brixius Kiesslingius Muellerus Fleckeisenus Buggius Maehlyus varias contrariasque rationes excogitarunt, tamen Palatinorum detrimentum:

benigne dicis Astat eũ (astate CD) ambo

quin mero errori tribuendum sit nemodum dubitavit.

Nec plus probant versus II, 1, 37. 39 (p. 133):

Etiam hac nocte illa per hortum transit A, noctem illac *et* transiliuit P

Qui ubi quamque nostrarum uidet prope aedis adgrediri A, aedis hac si a(d)gredias P.

Nam altero loco cum Bergkio atque Fleckeiseno l. s. s. p. 849 *aedis hasce adgredier*[6]) reponendum est, varia sed prorsus vulgari ratione in utraque recensione obscuratum, altero autem cum nec *transit* nec *transiliuit* verum sit, sed *transiluit*[7]), iterum simplicissimam habemus corruptelam.

Porro summa libidine Bergkius versu quidem I, 2, 34 *nimis otiosum [te] arbitror* casu *te* in Palatinis omissum esse statuit (p. 136), itemque *ei* versu II, 1, 17 *profecto [ei] aut*

---

6) Hanc ipsam infinitivi formam quod consilio Bergkius in A remotam esse statuit vix probari potest. Nam in his ipsis antiquitatis vestigiis conservandis delendisve casum summopere librariorumque incuriam valuisse in propatulo est. Velut eo quem supra attuli loco II, 4, 30 A servavit quod unum priscae latinitatis usui convenit *sordebamus* (*sorderemus* P); contra I, 2, 87 *videret* librarii error est in A, *videbit* ceteri retinuerunt; I, 2, 31 in A et *eum ipsum* et *eam ipsam* pro *eumpse, eampse* exstat, in P alterum ipsum quoque mutatum, alterum non prorsus obscuratum est (*eaase* P, *eampse* Cb); versu insequente *praestrigiatrix*, I, 2, 89 *volimus*, I, 2, 95 *opperimino* servavit A (*praestigiator, volumus, opperire ibi* P), II, 2, 1 *propterve* AC (*proterve* BD); sed II, 2, 6 *in nostra domo,* II, 2, 44 *videaris*, II, 4, 24 sq. *pepercisses* et *repercis,* quas scripturas Spengelius male recepit, in A irrepserunt pro *nostrae domi, videare, parsisses* et *reparcit,* quas P servavit; contra *benene ambulatumst* II, 4, 18 in P abiit in *benene ambulasti* sim. Quin etiam per merum errorem formae antiquiores illatae sunt, ut II, 2, 41 *arbitrarier* in P pro *arbitrare* (= arbitraris). Et eis quae Bergkius p. 133 adn. attulit 'infinitivis' in *-ar* ne vel tantillum tribuas, II, 1, 12 *patiar* in P manifestum mendum tenemus pro *pati.*

7) Cf. Fleckeisenus l. s. s. p. 850, ubi egregie totum locum restituit.

malum aut damnum dari, neque tamen eandem excusationem admittit versu II, 2, 32 *iam [hercle] ego istos* et II, 2, 15 *advenisti huc te ostentatum [cum] exornatis ossibus* (p. 135), ubi *hercle* et *cum* ad evitandum hiatum ab homine litterato qui Ambrosianum recensuit inserta esse putat! At vero cum *hercle* facile intercidere potuit, tum *cum* illud post *[ostenta]tum* usus Plautinus efflagitat. Quin ne talia quidem afferre et coacervare dedignatus est Bergkius, velut quod II, 4, 6 *hercle ego* cum hiatu P, A *hercule ego*, itemque I, 2, 16 *cum eorum aggerimus* illi, hic *eorum cum aggerimus* exhibent, quas 'admodum liberas mutationes' dicit 'hiatus removendi causa in Ambrosiano factas'! Quare tam futtilia argumenta iam omitto, quae si quid probarent etiam BCD codices ex diverso inter se fonte profluxisse facili negotio demonstrari posset[8]).

Ac ne illud quidem attingerem quod satis licenter Bergkius p. 136 versu II, 2, 17 in rem suam usus est, nisi hac occasione data versus in utroque fonte corrupti emendationem ab aliis incohatam absolvere posse mihi viderer. In eo enim iam fere consentiunt homines docti v. 16 *Quian tibi suaso infecisti propudiosa pallulam* scribendum eumque cum versu insequente coniungendum esse. Eius vero initium ex Ambrosiani vestigiis *an eo bella es quia c*epis tibi* (*an eo bella est qui(a)accepisti* P) sic constituendum esse: *an eo bella 's quia clepis tibi* cum Spengelio Kiesslingius Buggius Kochius consentiunt, nec Muellerus cur aliter sentiat rationem reddidit. Iam vero extremam versus partem *armilias a^eneas* A (idem in margine .... AS, fortasse AENEAS addidit), *arme* (*arma* CD) *aduenias* P non posse cum Studemundo statui

---

8) Velut I, 2, 36 B cum A *ego* servans bellissimum hiatum pessum dat; I, 2, 18 autem ex *bona mea degessi* in B *done adecessi* factum est, unde CD *dona concessi* correxerunt: quae si etiam ad codicem B pertineret depravatio, iterum hiatum lucraturus et graviorem dissensum procul dubio notaturus erat Bergkius: *nam | égo | huc dóna congessi.* Quod vero talia quoque adhibuit, qualia sunt II, 4, 8 *hodie cenas* P, *cenas hodie* A, II, 4, 34 *summa[s] semper* P, *semper summa* A: II, 1, 4 B cum A häbet *neniam dixit, dixit neniam* CD, II, 4, 7 *salva sim* B, *sim salva* CD pro *salva sis* A sim. Sed haec vix opus est ut respiciam, nedum ut demonstrem quam saepe vocibus sic traiectis omissisve ne hiatu quidem omnibusque licentiis advocitatis versus efficiatur.

armillas aeneas, quia trisyllabum hoc adiectivum constanter apud Plautum sit, dudum monuerunt Kiesslingius Muellerusque[9]. Qui cum non invenissent quod satis probabiliter reponi posset, strenuo acumine Buggius perspexit *an eo bella's* pertinere ad *Quian — pallulam*, itemque ad *quia clepis tibi armillas* tale desiderari additamentum, quo ducat insuper *aneas* pristina Ambrosiani scriptura. Sed quod ipse proposuit[10] *an eo Venu's* vel *an eo Helena's* suo iure Kochius abhorrere notavit a Plauti simplicitate; itaque *an eo te amas* ille tentavit[11]. Sed ne id quidem loco satis accommodatum est, utpote quod non minus bene ad verba *quian — pallulam* quam ad *quia clepis tibi armillas* referatur: ad hanc partem orationis audaciae, non ostentationis designationem exspectamus. Quare quid potius scripsisse poetam putabimus quam *an eo's ferox* quod in simili sententia Terentius[12] usurpavit? FEROX igitur si recte post EOS intercidisse suspicamur, in A 'armillas aeneas' illatum est pro 'armillas aneos' inexplicabili, cum in P 'arma advenias' eiusdem scripturae aut depravatio aut correctio quaedam oblitterata sit.

Sed ut hoc loco quod commune in versus fine vitium contraxerunt eundem utrique recensioni fontem fuisse arguit, ita idem valet de initio versus I, 2, 29, ubi postquam Astaphium dixit se accersere *Archilinem*[13], in A additur *meretricem*, *obstetricem* in P. Hanc quam Bergkius p. 135 attulit

---

9) Cf. Ann. phil. t. XCVII p. 614; Pros. Plaut. p. 283 adn., 598.

10) Ann. phil. t. CVII (a. 1873) p. 408.

11) Ibid. p. 772.

12) Eun. III, 1, 25 (415): *Eone és ferox quia hábes imperium in béluas* (*imperium habes* pro *habes imperium* O. Brugmanus scripsit p. 40 diss. 'quemadm. in iamb. sen. Rom. vet. verb. acc. cum num. consoc.' Bonnae ed. 1874); cf. Plaut. Asin. 468 *feróx est, vigintí minas meás tractare sése*; Mostell. 890; Men. 767; Mil. gl. 1323.

13) Hunc nominis *Archilis* metaplasmum in A servatum (*Archinam* P, *Archilinam* Kiesslingius l. s. s. p. 624, *Archilinen* Spengelius foedo vitio, quod a Kiesslingio monitus iterum commisit in Trinummi editione v. 875) satis firmarunt Seyffertus Philol. t. XXIX (a. 1870) p. 409 et Buechelerus Ann. phil. t. CV (a. 1872) p. 570. Versu insequente A habet: *meretricem mala tu femina es oles eam unde tu es disciplinam*, P: *obstetricem mala femina es soles unies disciplinam.*

discrepantiam nihil probare dicerem, etiamsi alterutra vera scriptura esset. Nam ut *meretricem* si in archetypo fuisse statuimus, facile aliquis de partu Phronesii cogitans simulato *obstetricem* inserebat, ita hoc si exstabat, *meretricem* fingere poterat, qui iam peperisse mulierem reputaret. Iam etsi meretricem absurde commemorari, obstetricem vel ad puerperam et die lustrico apte accersi Buechelerus monet, eam tamen recte Spengelius negat hoc loco dici posse, quia sic non versu demum 92 de partu Diniarchus quaerere deberet. Sed ne Buechelerus quidem *obstetricem* retinuit, sed utrumque vocabulum ab interprete additum esse ex ipso librorum dissensu colligens transpositis vocabulis additaque *et* particula et *tu* ante *femina*, non post *unde* omisso proposuit:

mala fémina es et únde tu es olés eam disciplínam.

At vix puto *Archilinem* nomen ignotum spectatoribus aliquo caruisse epitheto. Acutissime vero ipse coniecit Bergkius eandem esse Archilinem cum *tonstrice Sura*, quam II, 4, 51 et IV, 4, 3 Phronesium nominat, quae IV, 3 cum Callicle inquirente in scaenam prodit. Quocirca cum *tonstricem* necessario restituendum sit, nonne *tricem* tantum syllabas in archetypo apparuisse et in utraque recensione male suppletas esse maxime consentaneum est? Sed illud cum probe Buechelerus animadverterit, *eam* pronomen in A servatum aegre tolli et quovis modo recuperandum esse, nescio an ita versus constituendus sit:

tonstrícem. Mala tu's fémina, oles eam únde 's disciplínam.

Huic loco adiungam versum II, 2, 63, ubi non modo *ceteris* in utroque pariter fonte corruptum ex *illecebris* esse satis probabilis Kiesslingii coniectura est[14]), verum etiam in quo discrepant vocabulo, *ornamentis* P, *hortamentis* A, eodem revocandum erit. Nam cum nec *ornamentis* tueatur Poenuli locus I, 3, 16 quem Goellerus attulit 'iam et ornamentis meis et sycophantiis Tuum exornabo villicum' et *horta-*

14) l. s. s. p. 629, cf. E. Boeckel, Exerc. Plaut. Carlsr. ed. a. 1872 p. 12 sqq.

mentis, quod nusquam praeterea usurpavit Plautus, propter ipsam notionem (*'Ermahnungen'*) non quadret ad meretricem stimulatricem, clare hac Ambrosiani interpolatione confirmatur quod dudum ex Palatinorum scriptura Meursius Goldastusque elicuerunt *blandimentis*, *oramentis*: quae vox quamquam ex analogia, non ex auctoritate stabilienda est, illustratur quodam modo *exorabulis* vocabulo cum *blanditiis* I, 1, 6 coniuncto, quod item ἅπαξ εἰρημένον dici potest; nam quod idem apud Apuleium usu venit, hunc ipsum Plauti locum sine dubio ille expressit.

Sed priusquam alia communis depravationis communisque originis vestigia in utraque recensione apparentia persequar, quae certius opinionem Bergkianam corroborare videntur discrepantias recenseam et ipsas quoque aliter explicari oportere demonstrem.

Ac versu quidem II, 1, 35 (p. 133) ubi nemo iam dubitat quin praeter rationem Ambrosianum Spengelius secutus sit[15]), *rusticus* cum aperta vocis *agrestis* interpretatio sit ex versu II, 2, 8 arcessita, ad librarios grammaticosve, non ad histriones talem dissensum pertinere vides nec magis commemorandum esse quam quod II, 4, 27 *Iam laúta's? Phr. Iam pol míhi quidem atque oculís meis* (p. 138) Ambrosianus et cum eo Spengelius in Phronesii responsione *lauta* supplens *iam pol* particulas accommodatissimas expulit, vel quod II, 2, 23 *perpetem totam* A habet (*perpetim* P) commode omissum a Bergkio. Nam illa exempla II, 1, 35 et II, 4, 27 in eo tantum differunt ab II, 2, 23, quia metrum non repugnat; quare iterum Bergkius omisit Ambrosianum versu II, 1, 36 repugnante metro *probus amator* pro *probus dator* ex versibus II, 1, 20 et 25 adscivisse. Quae cum ita sint, ne tenuissima quidem dubitatione iniecta etiam duobus ante versibus *demum oggerunt* pro *demus danunt* Palatinorum scriptura ex versibus I, 2, 10 et 16 in Ambrosiani contextum se insinuasse indicabimus[16]) vocesque priscas

---

15) *Vélut hic est aduléscens qui habitat híc agrestis rústicus* A, *Velut híc agrestis ést adulescens qui híc habet* P; cf. praeter alios Kiesslingius l. s. s. p. 628, Studemundus *'Festgruss d. philol. Ges. zu Wuerzb.'* p. 47.

16) *osclum amicae usque oggerit* et *etiam ultro ipsi aggerunt ad*

easdemque allitteratione insignes ab eius qui Palatinorum archetypum exararit manu profectas esse eo minus concedemus Buggio[17]), quia etiam quo loco eandem idem rationem iniit I, 2, 79 fefellisse eum opinionem videbimus. Tam constanti autem consuetudine quoniam Ambrosianum ex similium locorum comparatione interpolatum esse collustravimus, etiam quod II, 4, 33 *gratulor* exhibet pro *gaudeo* sine ulla haesitatione cum Fleckeiseno removebimus[18]), nisi quod non tam ex interpretatione quam ex versus II, 6, 35 recordatione transfusum esse dicemus. Quem contra quae Dziatzko disputavit perversa utitur ratione: nam non ex ipsius opinione, sed ex condicione critica de versus scriptura decernendum ei erat[19]). Idem quod *quid id est?* Phronesii quaestionem in continuando sermone usitatissimam adeo pressit nescio an ipse concedat inanius leviusque esse; *primumdum* autem illud, quod quo spectet non vidit, simplicissimam explicationem habet: nam si reapse partum ediderat Phronesium, primum amico congratulandi officium fuerat usque eo inter alios sermones a Diniarcho neglectum[20]). Denique non satis cogitate Dziatzko attulit partem versuum in P omitti idque facile

---

nos; cf. Pseud. v. 812 *herbasque oggerunt* et Cistell. I, 1, 72: *ad satietatem usque oggerit.*

17) l. s. s. p. 407: '*dass danunt später eingesetzt sein kann, zeigt truc. I, 2, 79.*'

18) Ann. phil. t. CIII (a. 1871) p. 810 '*nimmermehr wäre gratulor durch gaudeo glossiert worden, wol aber lag das umgekehrte nahe*'.

19) Mus. Rhen. t. XXIX (a. 1874) p. 55: '*seiner* (i. e. Fleckeiseni) *Vertheidigung von gaudeo stimme ich um so weniger bei, als ich den ganzen Vers für interpolirt halte*'. Porro parum accurate de Fleckeiseni sententia rettulit ('*Fleckeisen nimmt an der erwähnten Widerholung ebenfalls Anstoss, räth aber nur ja nicht II, 6, 35 zu streichen*'), qui tantum abest, ut offendat in repetitis locutionibus, ut recte in sollemni formula id haud vituperandum esse declaret.

20) l. s. s. '*Phronesium soll nach V. 31. 32 noch nicht wissen, was Diniarchus mit seiner Frage meint! Worauf soll sich ferner das an so hervorragender Stelle befindliche Primumdum beziehen? . . . Die Verse 33a, 34a und 34b haben sich nur im cod. A erhalten, worin man wohl ein Zeichen sehen darf, dass ein Theil obiger Verse ursprünglich am Rande der Handschriften gestanden hat*'.

inde repeti posse, quod ex margine demum quaedam irrepserint: namque versum 33a *Quid id est? Primumdum quom tu es aucta liberis* ob simile cum antecedente initium *Quod tu hic* mero errore intercidisse inde patet, quod servatur versus *Quomque bene provenisti salva gaudeo*; qui autem praeterea desiderantur versus in P *Concedite hinc vos intro atque operite ostium. Tu nunc superstes solus sermoni meo's* ante versum *Tibi mea consilia semper summa credui*, eos ne ipse quidem Dziatzko pro interpolatis habet. Nimirum aegre quodam modo nec sine quadam exspectatione felicitationem Diniarchus pronuntiat, ut protinus amica sentiat non ex animo ei natum esse illud *gaudeo*; itaque ancillas dimittit, ut ostentata confidentia simplicem adulescentis mentem perstringat ac denuo capiat.

Unus iam restat locus difficillimus I, 2, 79:

Amanti si quid non danunt non didici fabulare P
Amanti si cuin quod dabo non est non didici fabulari A.

Spengeliana scriptura ne ipsi quidem auctori satisfecit, nec Kiesslingius l. s. s. p. 626 locum absolvere conatus est, nisi quod ab Ambrosiano omnem emendationem repetendam esse demonstrare studuit; Muellerus autem l. s. s. p. 681 desperandum esse dixit de versu restituendo. Iam Bergkius duos olim versiculos exstitisse et alterius alteram partem in Ambrosiani verbis latere suspicatur, neque tamen qualem sententiam ita animo informaverit significavit, ut satis vana sit suspicio. Mihi autem in ipso demum Ambrosiano licenter mutata esse verba tanquam digito monstrare videtur 'n' littera postea expuncta. Nam quod *cui* (= *qui*) in A, *quid* in P exstat, non refert quia haec perpetua codicum discrepantia est in ablativo pronominis indefiniti describendo[21]). Iam vero cum ita incohatum sit in A:

---

21) Velut I, 2, 36 *qui* A, *quid* P, sim.; *si qui* autem h. l. respondere graeco εἴπως propterea moneo, quia Maehlyum video vertisse '*wenn gewisse Liebhaber nicht spenden*' 'Bl. f. d. bayer. Gymn.' t. IX (a. 1873) p. 118. Etiam v. IV, 4, 1 *Blitea et luteast meretrix, nisi quae sapit in vino ad rem suam* aptius *nisi qui* repones, quam *nisi quid*, quod Seyffertus Stud. Pl. p. 31 proposuit *quae* stare non posse perspiciens.

amanti si qui n[on danunt, *scilicet*]
librarius ex loco II, 1, 31 *si negat se habere quod det* (cf. I, 1, 57) temere intulit
(quod) da(bo) non (es)t
ac voluit sine dubio:

Eo dicta lingua dulcia datis, corde amara facitis
Amanti, si inquit 'quod dabo non est'.

Itaque etiam hic locus prorsus ad eam rationem accedit, quam in ceteris enarravi. Simul autem artificiosior Buggii coniectura corruit

'Amán me?' si quod dábo non est non dídici fabulári[22]).

Quae illud praeter alia incommodum habet, quod molestam in versibus sese excipientibus verbi *fabulari* repetitionem nec tollit nec tolerabiliorem reddit. Hanc cum post alios Maehlyus removeret, soloecum invexit *non didici quidem adulari* verba *amantis si qui non danunt* cum veteribus quibusdam criticis languidissime adnectens versibus:

In mélle sunt linguaé sitae vostrae átque oratiónes,
Facta átque corda in félle sunt sita átque acerbo acéto,
Amántis si qui nón danunt.

Neque quod collato Mercatoris versu 147 Goellerus adscivit *non didici philosophari*, loco mederi visum est. Contra alter Mercatoris versus 508 adhiberi posse dudum mihi visus est, quo efficimus

Amántis si qui nón danunt — non dídici baioláre!

quod per notum illud ellipseos genus significat: 'nisi forte amatores aliquid praebent, (quid faciam? qui vivam?) non didici baiolare'. Quodsi recte loci sententiam ordinavi, Astaphio verba attribuenda esse vix est quod dicam; cuius responsum cum non possit non incipere a versibus:

Non ístaec, mea benígnitas, decuít te fabulári,
Sed istós qui cum geniís suis bellígerant, parciprómos,

his ipsis subiungendum erit illud

22) Cf. l. s. s. p. 403: '*ihr habt mich gelehrt nur mit einem geschenke in der hand zu euch von liebe zu reden*'.

Amántis si qui nón danunt, — non dídici baioláre,

cum facillime et *baiolare* in versus exitu cum *fabulari* permutari et facta hac permutatione versus etiam loco moveri per librarii errorem potuerit. Quamquam ne *baiolare* quidem scriptura nunc mihi satisfacit, propter similem Alciphronis locum Epist. I, 36, 3: qui quamnam habeat vim postea apparebit p. 31 sq.

Sed etiam hunc qui in libris antecedit versus dignus est, qui accuratius quam adhuc factum est tractetur:

Eo dicta lingua dulcia datis corde amara facitis A,
Linguis dicta dulcia datis corde amare factis P.

Haec verba Maehlyus l. s. s. eicienda esse dixit ut apertissimum glossema versuum I, 2, 76 sq.:

In mélle sunt linguaé sitae vostrae átque orationes
Facta átque corda in félle sunt sitae átque acerbo acéto.

Concedo post hos versus venustissimos satis languidam illam repetitionem esse, sed tam facili negotio eam removeri posse nego. Nam et quod caesura versum carere Maehlyus dixit non recte recitasse videtur, neque dicendi genus per se vulgaris interpretamenti speciem prae se fert. Atque illud iam Buggius monuit Philol. t. XXXI (a. 1871) p. 359 ob allitterationem oppositionemque inter *lingua* et *corde* quaesitam verba eo quem P exhibet ordine collocanda esse. Sed graviora restant. *Eo* enim in versus principio P omittit, ut trochaicus numerus exsistat, neque improbabile est particulam in A ad conectendas sententias adiectam esse. Quod ut per se in utramque partem disputari possit, exeuntis versus discrimen rem ad calculos vocat. Quo cum P *factis* praebeat pro *facitis*, hanc quae levissima esse videtur discrepantiam nequaquam neglegemus, si reputaverimus ineptissime dici *corde facere* aliquid. Etenim *corde consultare* vel *agitare, volutare, vorsare aliquid* locutiones usu veniunt, *corde facere* et ab usu et a verborum notione abhorret. His igitur momentis perpensitatis ex cod. P ad octonarium trochaicum deducimur sic fere reformandum ac pro versuum antecedentium loco parallelo declarandum:

Língua dicta dúlcia datis córde amara fáct[a agitat]is.

Praeterea monendum est in editione Spengeliana pro *Linguis* codici B *Ainguis* per errorem tribui. Alioqui aut ex versus in libris insequentis principio *(Amantis)* antecepto repeti, aut ad denotandam Astaphii personam A referri poterat, cui cum Spengelius Studemundusque versus 80. 81 vindicandos esse intellexerint, nos versum 79 (= 82) adiecimus. Cf. v. 35 *A quia*, 62 *A Dum*, 64 *A qui potis* in B (*quia*, *dum*, *qui potis* CD); II, 6, 24 *A peperit*, *A rogas* D^b^ (*peperit*, *rogas* cet.). Hanc vero Astaphii notam quod ST fuisse ex corrupto quem putavit loco IV, 2, 42 elicere, quam aperta librorum vestigia respicere Geppertus[23]) maluit, silentio praeterirem, nisi illud ipsum ex quo ST effecit *si* in Plauti verba reducendum esset. Haec enim librorum scriptura est:

Redin an non redin si uocat me que (quae CD) in me
potest plusquam potest.

Geppertus Spengeliusque ex parte Camerarii Goellerique inventis usi scripserunt:

Rédin an non redís? Ast. Vocat me quae ín me plus
quam tú potest,

neque quisquam animadvertisse videtur cum vocatam non esse ab era Astaphium tum omne acumen adimi responsioni ancillulae dicacissimae. Immo cum acerba irrisione obicit: 'redibo, sed non ad te redibo, verum si alii vocant, quibus me addixi'. Quocirca mutationibus lenioribus ac paene nullis reddendum est poetae:

---

23) '*Plaut. Stud.*' I. Berl. 1870 p. 104: 'ST *ist die Chiffer der Astaphium, wie aus der Vergleichung von IV, 2, 42 (743) mit IV, 2, 14 (715) hervorgeht*' cet. Ceterum in B etiam I, 2, 1 praefixam ꝺ· notam esse ex Hinckii testimonio video, itemque I, 2, 25 post *agis*, I, 2, 28 ante *Quid*, I, 2, 69 ante *Quã*, cum I, 2, 48 mediis illius verbis, I, 2, 30 autem, itemque I, 2, 50. 52. 55 mediis Diniarchi perperam inseratur. Denique II, 1, 1 ZΛSTRΛPHIVC· praemittitur, IV, 3 autem ꝺ Diniarchum, B Calliclem, C et Θ ancillas designant. Itaque ꝺ nota duabus in diversis scaenis personis pari modo in Truculento tribuitur atque in Trinummo (cf. Ritsch. ed. II p. LV): neque tamen ad eundem utriusque personae actorem sumendum trahi potest. Sed facile fieri potuit, ut Δ (Diniarchi nota) cum A (Astaphii) confunderetur.

Rédin an non redis? Ast. Sí vocat me qui ín me pote plus quam potes.

Sed ut ad eum unde profectus sum locum redeam[24]) sic iam ille redigendus erit:

I, 2, 74 Ast. I intro: haút alienus tú quidem's: nam ecástor neminem hódie
Mage amát corde atque animó suo, si quídem habes fundum atque aédis.
Di. In mélle sunt linguaé sitae vostrae átque oratiónes,
Facta átque corda in félle sunt sita átque acerbo acéto.

---

24) Astaphii acerbitas etiam altero eiusdem scaenae loco a librariis editoribusque obscurata esse mihi videtur, versibus IV, 2, 32 sqq. Non moror nec Spengelii restitutionem nec Seyfferti Philol. t. XXVII (a. 1868) p. 468 sq. improbatas a Muellero l. s. s. p. 733 de loco desperanti. Praemitto nihil certius esse quam post versus 28 sq.:

De eó nunc bene sunt (sum *cum libris Spengelius,* sumus *vulgo*) tuá virtute. Di. Méane ut inimicí mei
Bóna istic comedint? mórtuom hercle mé quam id patiar mávelim,

statim insequi Astaphii verba v. 32:

Qui ínvident, egént: illis quibus ínvidetur, í rem habent;

duo vero qui interponuntur versus meram amplificationem continent ex loco simili illatam: in quibus cum libri exhibeant:

Mihi inimicos inuidere quam me inimicis meis
(Nam ínvidere alií bene esse, tíbi male esse míseriast),

male priorem versum ita supplerunt editores, ut *Malim* praemitterent transpositis *inimicos mihi* et *inimicis me*; immo ex *meıſ* extrema voce contra concinnitatem addita *malĩ* = *mavelim* eliciendum nec quidquam transponendum est. Iam vero quae in libris secuntur post v. 32:

Stultus quid est aperire quid iam quia pol mauelim
Non licet do obsoni me participem fieri

sic constituenda sunt:

Stúltus es qui dés tua! Di. A! periei! Ast. Quíd iam? Di. Quia pol núllu' sum,
Neí licet quod do ípse opsoni mé participem fíeri.

Nam ex verbis *qui invidentur, i rem habent* sequitur eam esse Diniarchi stultitiam, quod rem suam eis quibus iam invidet comedenda dederit: quod cum summa impudentia et insolentia Astaphium obiciat, exclamat *a, perii!* ad desperationem redactus. *mauelim* pro *nullu ſum* ex prioribus irrepsit; versu 34 *donati opsoni* Spengelius, *quod opsonatumst* Buggius l. s. s. p. 416 proposuerunt.

[Língua dicta dúlcia datis córde amara fácta agitatis.]

Ast. Non ístaec, mea benígnitas, decuít de fabulári,
Sed istós qui cum geniís suis bellígerant parciprómos:
Amántis si qui nón dauunt, — non dídici baioláre.

Di. Malá's atque eadem quaé soles inlécebra. *cet.*

Satis igitur apparere puto etiam hunc locum adeo non comprobare Ambrosianum Palatinosque diversa referre histrionum exemplaria, ut communis utrique recensioni interpolatio contrarium potius evincat.

Denique — ut leviora omittam[25]) — ad maiores gravioresque corruptelas in eodem utriusque archetypo nitentes illud pertinet versus II, 1, 14—16 ex consimili alius cuiusdam comoediae loco huc intrasse, quod tam luculenter Fleckeisenus detexit, neminem ut contradicturum esse putem. Quibus alia adiungenda erunt, si quis quam vere idem de versuum II, 1, 13—34 interpolatione latius patente suspicionem movit, peculiari opera pertractaverit[26]).

Sed quae ex utriusque fontis discrepantiis difficultates nascuntur cum sperem fore, ut hac quam instituimus disquisitione aliqua ex parte sublevatae sublataeque sint, ipsa fontium depravatio non desinet criticorum ingenia exercere. Ad molestas autem in ipsis verbis restituendis dubitationes quaestiones accedunt intricatissimae de pristina fabulae forma, de lacunis maioribus minoribusque, denique de ipsa poetae compositione[27]). Quae quidem quaestiones ut saepe etiam ad singula constituenda magni sunt momenti ac ponderis,

---

25) Velut quod I, 2, 83 uterque fons *nam* et *te* habet pro *num* et *me* a Spengelio repositis, vel I, 2, 101, ubi *abeo* pro *adeo* continent, vel II, 2, 11, ubi *ego* delendum esse Fleckeisenus vidit l. s. s. t. CI p. 783 et post eum Boeckelius l. s. s. p. 20 (antea *enim* Spengelius, *me* Dombartus removebant); cf. I, 2, 90; II, 1, 23. Sed talia non sufficiunt.

26) l. s. s. p. 851, ibid. t. CIII (a. 1871) p. 818. Versus 20 et 25 locos esse parallelos Buggius vidit l. s. s. p. 407: sed restant alia.

27) Cf. Kiesslingius l. s. s. p. 612.

ita ipsae absolvi non possunt nisi singulis diligentissime perpensitatis ac pertractatis.

Huius vero rationis veritatem non semper satis perspectam habuisse homines doctos iam liceat exemplis nonnullis comprobare.

Ac primum quidem quaestio inicitur de contaminatione quam volunt fabulae. Eam enim et Ladewigius sibi persuasit a poeta institutam esse et Dziatzko ab omni dubitatione exemtam autumavit[28]). Quanquam quas attulerunt rationes non sufficere iam Goetzius meus demonstravit in dissertatione nuper edita[29]).

Sed antequam ad contaminationem proponendam[30]) descenderent, ante omnia quaerendum erat, numquid explorari posset de graeco quod Plautus secutus esset exemplari, quod vix adhuc perstrinxerunt atque attigerunt. Nam Ladewigius nihil proposuit, nisi contaminatam esse Truculentum ex fabulis, quarum altera simile cum Menandri Thaide argumentum continuerit, altera Ἄγροικος quaedam fuerit. Nimis autem vagatur Bergkii opinio Plautum mediae quam dicimus comoediae fabulam expressisse dicentis[31]). Quid

---

28) Ladewig '*Ueber den Kanon d. Volc. Sed.*' p. 33 sq., Dziatzko l. s. s. p. 61 sq. ('*zum Schlusse sei es gestattet kurz auf die unzweifelhafte Contamination des Truculentus einzugehen*').

29) '*Dittographien im Plautustexte*' in Act. soc. phil. Lips. t. VI (1876) p. 320 sq. Hanc dissertationem a me cum ea qua mihi digna esse videtur laude commemorari fas non est propter summam quae mihi cum auctore intercedit familiaritatem. Sed illud non dissuadet, sed suadet amicitia ut praedicem in conquirendis eis quae hic illic dispersa homines docti de Truculento disputarint adiutabilem illum et vere amicam mihi operam praestitisse.

30) De contaminationibus in universum probare me confiteor quod A. Spengelius dixit *Eos* t. II (a. 1866) p. 113.

31) l. s. s. p. 141: '*Wenn, wie Cicero berichtet, Plautus gerade am Truculentus besonderes Wohlgefallen fand, so erklärt sich dies wohl hauptsächlich daraus, dass das Stück eine fast ganz selbständige Arbeit des Dichters sein wird, offenbar noch in höherem Grade als der Pseudolus. Benutzt ist natürlich auch hier ein griechisches Lustspiel, und zwar wohl gerade so wie im Pseudolus ein Drama der mittleren Komoedie, was schon eben deshalb nur eine sehr freie Bearbeitung gestattete*'. Cf. Mus. Rhen. t. XX (a. 1865) p. 290, thes. 48.

enim? Si Plauto ut dicit ille necessario ea immutanda erant, quae propria essent ipsi mediae comoediae generi, quo tandem initio ac fundamento talis sententia constituta est[32])? Certiora in hac re unus quod sciam Gustavus Schmitzius statuere ausus est in dissertatione 'de actuum in Pl. fab. descript.' Bonnae ed. 1852. Qui cum ipsam Menandri Θαΐδα fontem esse poneret, nescio an cuiquam eorum persuaserit, qui cum eo olim disputarunt[33]); eis quae in ipsa dissertatione p. 27 protulit, vereor ut rem probarit. Qui quod argumenti similitudinem excitavit, verum est in utraque fabula meretriculam introduci, quae 'cum homines mira qua pollebat blandiloquentia ad se allexisset, neminem tamen constanti amore prosequeretur, sed illud unice spectaret, ut quos callidissimis fraudibus et venustatis illecebris irretiisset, pecunia emungeret et emunctos excluderet' (Meinekii sunt verba):

θραϲεῖαν, ὡραίαν δὲ καὶ πιθανὴν ἅμα,
ἀδικοῦϲαν ἀποκλείουϲαν, αἰτοῦϲαν πυκνά,
μηδενὸϲ ἐρῶϲαν, προϲποιουμένην δ' ἀεί.

Sed in Thaide plures etiam varii generis amatores prodiisse quam in Truculento concludendum est ex Propertii loco, quem totum ex Menandri fabula expressum esse Meinekius agnovit, V (IV), 5, 42 sq.[34]):

Nec te Medeae delectent probra sequacis
— Nempe tulit fastus, ausa rogare prior —
Sed potius mundi Thais pretiosa Menandri,
Cum ferit astutos comica moecha Getas[35]).

---

32) Nam quod 'Strabacis' nomen poetam graecum fortasse ob filium quendam eius indidisse putat, quem Iphicrate iubente Athenienses in civitatem adsciverunt, nihil apertius esse potest quam ad denotandam squalidam horridamque amatoris figuram nomen illud respicere.

33) Thes. adn. dissert. II: 'Plauti Truculentus expressa est e Menandri Θαϊδί [sic!]'.

34) Cf. id. II, 6, 3 sq.:

Turba Menandreae fuerat nec Thaidos olim
Tanta, in qua populus lusit Erichthonius.

35) Non profecto miraturus essem siquis contaminationis sectator ex hoc loco Thaidem adhibitam esse concluderet et contaminationis vestigium remansisse in versu illo II, 7, 23 qualis ante Spengelium circumferebatur:

In mores te verte viri: si cantica iactat,
I comes et voces ebria iunge tuas.
Ianitor ad dantes vigilet: si pulset inanis,
Surdus in obductam somniet usque seram.
Nec tibi displiceat miles non factus amori,
Nauta nec attrita si ferat aera manu,
Aut quorum titulus per barbara colla pependit,
Caelati medio cum saluere foro.
Aurum spectato, non quae manus adferat aurum.

Ceterum vel illud vix probabile est famosissimum meretricis nomen Plautum siquidem transferendam sumeret fabulam temere mutasse[36]). Quod autem Schmitzius dicit Thaidis fragm. III: τὸν μυὸς ὄλεθρον proverbii scilicet loco usitatum 'non prorsus dissentire a Phronesii verbis IV, 4, 15 persimilia de se loquentis,' illud persimile quod non prorsus dissentit proverbium sic explicatur: διὰ τὸ ἀπορρεόντων τῶν μυῶν μελῶν θνήσκειν αὐτούς. Εἴρηται δὲ ἐπὶ τῶν ἀπράκτως ἀποθανόντων[37]). Iam si Phronesii verba comparamus:

Iubeo vos salvere. Noster Geta, quid agis, ut(i) vales?

Sed ineptissimum esset nomen quod metrum arguit stare non posse poetae fabulas contaminanti tribuere non minus quam diasceuastae cuidam cum Bergkio l. s. s. p. 129 'est' inserente. Locum autem quem Seyffertus St. Pl. p. 13 Buggiusque l. s. s. p. 413 cl. Cistell. IV, 2, 58

Iúbeo vos salvére. Et nos te Cúame, quid agis, út vales?

scripserunt, simplicius etiam ita sanari puto:

Iúbeo vos salvére. O noster Cúame, quid agis, út vales?

Cf. Ter. Ad. V, 5, 2 sqq.:

Quis homo? ó Syre noster, sálve: quid fit, quíd agitur?
. . . . . iam núnc haec tria primum áddidi
Praetér naturam: 'o nóster, quid fit? quíd agitur?'

Corruptela autem sic orta est, ut dispesta a *cua me* syllaba (cf. librorum scripturam II, 7, 30 cum Kiesslingii emendatione l. s. s. p. 618) ineptum quod videbatur pronomen expungeretur. Iam ex CHIA (cf. II, 7, 28; IV, 1, 4) quam facile GETA notissimum servorum nomen a librariis effici potuerit manifestum est.

36) A Plauto adderem adhibitam esse Thaidem non posse, quia Afranius eam in usum converterit (cf. Ter. Eun. prol. v. 33 sq.), si certius de Afranii fabula iudicium esset; cf. Ribbeck. Com. R. fragm. p. 207 ed. II, Ritschel. Parerg. p. 142.

37) Diogen. VI, 66. Cf. Aelian. N. A. XII, 10; Apostol. IX, 28

Cógitato mús pusillus quám sit sapiens béstia,
Aétatem qui uní cubili núnquam comittít suam[38]),

nihil commune est locis nisi — ridiculus mus.

Denique quod Schmitzius ad lacunas Truculenti explendas non sine fructu aliquem Thaidis fragmentis uti posse voluit, praeter hoc proverbium et locum quem supra ex prologo exhibui nihil relictum est ex celeberrima fabula nisi πτωχότερον κίγκλου dictum, μέταυλος vox, postremo sententia generalis etiam Euripidi attributa: φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί.

Iam vero in indagando graeco exemplo ansam praebere poterat quod eiusdem nominis militi[39]) apud Menandrum

---

(ἐπὶ τῶν κατὰ μικρὸν ἀπορρεόντων καὶ ὑπεκχωρούντων τοῦ βίου); Mant. Proverb. II, 25 (εἴρηται δὲ ἐπὶ τῶν ἡσύχων).

38) Versum qui sequitur in libris omisi, quia nec Bothium nec Spengelium, nec Muellerum nec Dombartum, nec Buggium nec Seyffertum verum vidisse puto, cum eum corrigere studerent. Sic codices:

quia si (quasi CD) unum odium (odium *om.* CD) obsídiator aliũ perfugium gerit.

Iam ex *odium* cum Camerario omnes *ostium* effecerunt satis mire tribuentes 'aedibus' murinis. Sed quoniam CD vocem omittunt, numquis dubitabit, quin per errorem in B irrepserit, si monuero proximum versum ab *odium* (pro *otium* tradito) incipere? Iam quod restat

quia si unum (*sc. cubile*) obsideatur, aliud (*sc. cubile*) perfugium gerit

(simplicissime *erit* scripseris; nam 'perfugium gerere' dici nequit, ut 'opem gerere' sim.) aperte nil continet nisi versus qui antecedit molestam explicationem, nec iam operae pretium habeo demonstrare quae adhuc prolatae sunt a viris quos nominavi versus formationes ad unam omnes habere quo displiceant.

39) Ceterum non equidem dubito quin in ipsa Truculento alter miles gloriosus ex fabulis Menandreis famosissimus commemoretur. Nam ubi Stratophanes in scaenam prodit II, 6, 1 sqq. cum exstet:

Scío ego multos mémoravisse mílites mendácium:
Ethomeronidam et post illam illi memorari *potest*
Qui ét convicti et cóndemnati fálsis de pugnís sient,

versu 4 recte et Bothius *potis* et Muellerus l. s. s. p. 389 *postilla mille* (*post illum multi* Spengelius) restituerunt; sed in versus principio omnibus fere criticis oculos perstrinxit, quod 'Homeri' nominationem odorarentur; quibus suo iure opposuit Geppertus l. s. s. p. 64 nihil huc quadrare ex Homero. Nam vel qui excogitavit quod Fleckeiseno eorum

partes fuisse in Σικυωνίῳ ex versu colligitur apud Photium v. Στρατοφάνη servato. Hanc nominis communionem iam alii animadverterunt nihil tamen inde efficientes. At ipse versus ubi nomen exstat, etsi corruptus est, animos nostros excitare debet:

Στρατοφάνη, λιτόν ποτ' εἶχες χλαμύδιον καὶ πελαενα.

Ac primum quidem statim in mentem venit non paenulam quidem, χλαμύδιον, sed pallulam, χλανίδιον, etiam in Truculento Stratophanem afferre II, 6, 55 sqq.:

Méa voluptas, áttuli eccam pállulam ex Phrygiá tibi.
Téne tibi. Phr. Hocin mihi ób labores tántos tantillúm dari!

Haec autem vocabula saepius inter se confusa hoc loco propter Στρατοφάνης nomen proclive erat permutari: velut apud Alciphronem Epist. I, 38, 8 Vindob. A χλανίδιον intulit pro χλαμύδιον, quia in eadem epistula praecedit χλανίδιον (sic Meinekius ex Flor., ceteri χλανίσκιον) τὸ λιτὸν τοῦτο καὶ δημοτικόν. Menandri autem loco quam bene λιτὸν epitheton eadem ratione cum χλανίδιον coniunctum vilissimi muneris contemptum fastidiumque significare possit quivis facile sentiet. Iam in versus fine si recte Toupius παῖδ' ἕνα restituit — et speciosam sane coniecturam approbarunt Meinekius atque Naberus falso Porsono eam tribuens[40]) — apud

---

saltem quae proposita essent maxime consentaneum esse videretur, Buggius l. s. s. p. 410, concedere coactus est, si secum scriberemus

Ét Homeri Iliadam (Ôiliadam *Fleckeisenus*) ét post illa mílle m. p.

non satis accuratam Homeri memoriam esse. Quare cum aliquid tamen mutandum sit, quid tandem illa tanta cum religione conservanda sunt, quae non quadrant? Nam equidem meo mihi iure ex *th . . . onidam* litteris concludere videor non alium hoc loco exstitisse militem nisi qui ἀλαζόνων princeps et antesignanus ipsum nomen huic novae comoediae personae stabilivit: *Thrasonidam* ex Menandri Misumeno. Cuius Stratophanes 'amicam visens' aptissime meminit, quia ille vanae iactationis gloriationisque iterum iterumque 'convictus' acerrimo ab amica odio ipsaque exclusione 'condemnatus' erat, quod caput et summam fabulae celebratissimae fuisse scimus. Itaque scribendum:

Ét Thrasonidam ét postilla mílle memorarí potis.

40) Sed cogitari saltem etiam alia possunt, velut νάρδινα quae

Menandrum puerum praeterea adduxisse miles videtur, cui Plautus rem exaggerans duas ancillas substituit II, 6, 49 sqq.:

.... addúxi ancillas tíbi eccas ex Syriá duas.
Ís te dono. [addúce hoc tu istas. séd istae reginaé domi
Suaé fuere ambae, vérum earum pátriam ego excidí manu.
Ís te dono.] Phr. Poénitetne té quot ancillás alam
Quíne examen [41]) súperadducas, quaé mihi comedínt cibum?

Itaque versu illo [42]) apud Menandrum amica donorum vilitatem exagitasse videtur eorumque memoriam revocasse militi, ubi in extrema fabulae parte amantes donis muneribusque amorem invicem captant.

Quamquam de hoc Menandri loco iudicium animi pendebit, nisi aliis rationibus Truculentum cum Sicyonio cohaerere approbare nobis contingat. Quare gravissimum iam

---

affert Stratophanes (cf. Antiphanes [Com. Gr. t. III] 18, 2: μέλλει δὲ cυνθεὶc coι φέρειν Τὰ κινναμώμινα ταῦτα καὶ τὰ νάρδινα) Truc. II, 6, 58:

Ét iam nihili péndit purpuram (*i.* χλανίδιον). éccum ex Arabiá tibi
Ádtuli tus, Pónto amomum: téne tibi voluptás mea.

Sic enim egregie post Muelleri Fleckeisenique conatus Buechelerus l. s. s. p. 572 loci sententiam restituit, neque metri gratia 'éx Arabia eccúm tibi' verba collocanda esse Brugmanus l. s. s. p. 21 persuasit; sed ob codicum vestigia nescio an pro *nihili* ab Valla inducto *nummi* praestet (*num mali* libri; *nummuli* non licet); quod etsi alias non exstat, tamen quidni aeque ac 'flocci pendere' dici potuerit 'nummi pendere' non video, cum 'nummus' saepissime significet minumum pretium (cf. Brix. ad Trin. v. 844). 'Addit' autem post 'pendit' traditum quod Fleckeisenus vituperavit in emendationibus neglectum esse l. s. s. t. CIII p. 813 facile oriri poterat ex dittographia syllabae (PE)NDIT : ADDIT.

41) *quot ancillas alam* Spengelio debetur, *quine examen* Hauptio Herm. t. III p. 229, *verum earum* Muellero p. 600 cum Seyfferto Philol. t. XXIX p. 411. Verba autem *is te dono* et *adduce tu istas* (cf. v. 60) cum ineptissime repeti Usenerus perspexerit Ann. phil. t. CIII p. 814 eis non tam lacunam misere expletam esse cum illo crediderim, quam verba *sed istae reginae domi — excidi manu* ita aliunde adscita esse, ut repetitum illud *is te dono* interpolationis ambitum indicet.

42) Etiam illud notandum est septenarium ex graeca fabula sic ad scaenam referri a Plauto item septenariis conscriptam. Naberus enim praeter necessitatem per Λιτόν senarium indicat contra Meinekii descriptionem.

proferam: inscriptionem utriusque fabulae accurate sibi respondere. Quod autem Sicyonium idem designare contendo ac Truculentum nemini subabsurdum esse videbitur qui in memoriam revocarit nomen illud in proverbium abiisse. Hoc Suidas attigit s. v. et Macarius explicat VII, 62: Cικυώνιος ἐπαπέδυ· ἐπὶ τῶν τολμηρὸν μέν τι ποιούντων, οὐδὲν δὲ ἀνυόντων — ecce habes Truculentum nostrum[43]) 'perpetuo commutatum.' Idem vero significare alterum proverbium Macarius VII, 63 tradit: Cικυώνιος δραπέτης, ubi cum δραπέτης ad servum provocet, Harpocrationis testimonium accedit ad Menandri Sicyonium spectans p. 143: ὁ πολλάκις ἐμπολῇ μεταβεβλημένος παλίμπρατος παλίμβολος λέγεται, ὡς δῆλον ... ἐκ τοῦ Μενάνδρου Cικυωνίου. Eadem Photius habet; cf. Eustathius p. 725, 82. Ac poterat per παλίμβολος vocem Astaphium male dicere servo truculento. Proverbiorum autem illorum usum etsi haud male Paroemiographorum editor ex comoedia derivandum esse suspicatur, tamen natum profectumque esse puto a facto aliquo Sicyoniorum inconstantiam ac truculentiam declarante, praesertim cum non unus Menander 'Sicyonium' composuerit.

---

43) Vernacula lingua nomen aptissime reddideris per '*Der Polterer*' ('*der tolle Hitzkopf*' Rostius, '*der Grobian*' Binderus inscripsit, '*Courtisanenstreiche*' Rappius). Ceterum de Sicyonio tanquam truculento testimoniis novum fortasse de coniectura addere licebit ex Alciphronis Epist. II, 4, 19 loco lacunoso, quo Glycera Menandrum hortatur, ut eas ad Ptolemaeum afferat fabulas, quae maxime Dionysum eius iuvare possint: εἴτε Θαΐδα εἴτε Μιcούμενον εἴτε Θραcυλέοντα εἴτε Ἐπιτρέποντας εἴτε Ῥαπιζομένην εἴτε Cικυώ[νιον] * * * ἀλλ' ὅτι καὶ ἐγὼ θραcεῖα καὶ τολμηρά τίς εἰμι τὰ Μενάνδρου διακρίνειν ἰδιῶτις οὖσα. ἀλλὰ σοφὸν ἔχω σου τὸν ἔρωτα καὶ ταῦτ' εἰδέναι δύναcθαι. Ita Seilerus locum exhibet, quem hiare et sententia indicat et codices variis post Cικυω(ν) spatiis relictis. A Florentino profectus Meinekius supplevit: εἴτε Cικυώ[νιον εἴθ' ὅτι] οὖν ἄλλο. τί δέ; ἐγὼ θρ. κτέ. Sed hoc supplemento εἴθ' ὅτι οὖν ἄλλο plane tollitur quod sententiae vim efficit certas Glyceram fabulas eligere ac discriminare. Iam vero Macarii verba si respicimus ἐπὶ τῶν τολμηρὸν μέν τι κτέ. non potest non movere animum illud ἐγὼ θραcεῖα καὶ τολμηρά τις post ipsius Sicyonii commemorationem iniectum; unde in Sicyonii temeritate cum ipsius temeritate comparanda amicam lusisse conicias, ut ipsae librorum turbae simul ex repetito Sicyonii nomine explicentur.

Accedit autem quod ipsa Sicyonis oppugnatio in Plauti Curcul. v. 394 sq. ex graeco nimirum exemplo commemoratur. Quod cum iam Droysenus [44]) observaverit Usenerus addidit non sine certa ratione in Pseud. v. 993 sqq. 1098. 1174 Sicyonis mentionem inici. Itaque sive illa tempora quibus Sicyone expugnata (a. 303 a. C. n.) urbs translocata et in Demetrii honorem, quem ὡς κτίστην venerarentur (Diod. XX, 102; Paus. II, 7) vel 'Demetrias' appellata esset [45]), ansam praebuisse sumimus, sive alia subesse quae nostram vel meam certe notitiam fugiunt, illud stabit manebitque quo Menander tempore scripsit aliqua de causa Sicyonem Sicyoniorumque truculentiam ab Atheniensibus recenti memoria agitatam esse.

Iam igitur ad Menandri Sicyonium ut revertamur Stratophanis Stratullacisque personis quas recuperavimus tertia Astaphium addenda est. Nam Suidas v. ἅβρα ex Sicyonio profert:

[καὶ] ἅβραν γὰρ ἀντωνούμενος
ἐρωμένην αὐτῇ μὲν οὐ παρέδωκ' ἔχειν,
τρέφειν δὲ χωρίς, ὡς ἐλευθέρᾳ πρέπει.

His versibus quibus scribendis explicandisque non una difficultas offertur quamquam nihil respondet in Plauti fabula, ipsius tamen ἅβρας, faveae, delicatae, quam συνεχῶς πεμπομένην, περίκουρον, τιμιωτάτην τῶν θεραπαινίδων [46]) vocant,

44) Cf. Droysen., '*Gesch. d. Hell.*' t. I p. 507 adn.; Usenerus in Symb. phil. Bonn. '*Nachtr. z. Gesch. d. att. Theat.*' p. 592.

45) Cf. Droysen. l. s. s. p. 438 sqq. 503 sqq.

46) Summo honore cum etiam Astaphium penes Phronesium floreat ex uno loco corruptissimo critici acriter eam increpari ab era effecerunt. Nam adveniente II, 6, 19 milite ubi ancilla monet: *nunc tibi opust aegram ut te adsimules* Phronesium *Tace* respondet, dein sequitur:

Cui adhuc ego tu mala meam emonet ruria me malficio uincerest,

unde Spengelius effecit: *Scío ego hoc. tu malum mé monitura's, mé malficio vínceres?* ac retento *me malficio vinceres* Fleckeisenus Ann. phil. t. CI p. 782 *Hui* ‖ *Quám ego — tu mala mé monitura's,* Buechelerus ibid. t. CV p. 572 *Quoí adhuc ego eram mónetrix, tu iam,* Maehlyus l. s. s. p. 120: *Quíd ego adsimúlem mé monitura's.* Sed fateor

tamquam absolutissimum exemplum Astaphium habemus, quae hinc illinc cum ex comicorum fragmentis, tum ex Alciphronis epistulis Lucianique dialogis et consimilibus scriptionibus comperimus, omnia complectens. Ipsis autem quos exhibui versibus haud improbabile est de Calliclis filiae (ἐρωμένης, ἐλευθέρας) filiolo, quem χωρὶς τρέφειν illa tradidit, verba fieri; ac nescio an versus ex prologo Menandreo desumpti sint[47]).

Nunc vero fragmentum consideremus gravissimum apud Stobaeum Flor. LIII, 3 servatum:

Εὐλοιδόρητον, ὡς ἔοικε, φαίνεται
τὸ τοῦ στρατιώτου σχῆμα καὶ τὸ τοῦ ξένου.

---

mihi nec *me malficio vinceres* neque omnino tam vehementem invectionem loco reique satis videri convenire. Veri igitur similius moriquc Plautino convenientius visum est meretricem non de Astaphii monendi 'malficio' verba facere, sed de eo, quo ipsa militem tangere in animo haberet (cf. Pers. v. 843, Pseud. v. 382); quare ex

gotu malame[ame] mone[t] ruria me malficio uincerest

effeci:

certũ malam mone - ru-la-m eo malficio uincerest

vel aptius 'certumst — vincere', ut verba in versus principio

cui adhuc e = quid hoc ẽ?

militi tribuenda sint, qui antequam versu insequente diceret *pepcrit mulier, ut ego opinor* iam apparatum eius conspiceret. De monerularum malficio auri exspoliandi proverbii instar adhibito ad Ciceronem provocasse sufficiet pro Flacc. 31, 76: *non plus aurum tibi quam monedulae committebant*, cf. Plinius H. N. X, 29 (41): *cui soli avi furacitas argenti aurique praecipue mira est.* Praeterea cf. *mures edacitate vincere* Pers. v. 59, *cervom cursu vincere* Poen. III, 1, 27; Rud. v. 838, Bacch. v. 514. Itaque dederim:

Str. Quíd hoc est? Phr. Certumst málam monerulam eó malficio víncere!

47) In singulis construendis atque extricandis quae restant difficultates etsi coniectando removeri poterunt, nolim equidem hariolari in fragmento abrupto. Nam quod Meinekius — praeterquam quod καὶ delevit — ταύτῃ cum Clerico itemque τρέφει et ἐλευθέραν cum Dobraeo reposuit, nequaquam sufficit; quare in eo subsistendum erit, ut moneamus verba qualia habemus intellegi non posse, sed satis planas continere cum Truculento rei similitudines.

Gravissimum dico fragmentum quia non modo τοῦ ξένου notitiam sponte ad Strabacem referimus, verum etiam clarissime inde cognoscimus errasse Ladewigium Dziatzkonemque, qui a Plauto demum Strabacis partes cum Stratullace per contaminationem in fabulam introductas esse opinarentur[48]). Haec enim tertii amatoris, Diniarchi, verba esse apparet, ubi in scaenam prodiens, ut miles quid rei agat certior fiat, de novo amatore ab Astaphio comperit.

Hucusque omnia ad optimum concentum consensumque revocantur: nam etiam meretricis partes fuisse in Sicyonio cum per se veri simile est tum ex Harpocrationis adnotatione consequitur p. 17: Ἀναίνεσθαι· κοινῶς μὲν ἀρνεῖσθαι, ἰδίως δὲ ἐπὶ τῶν κατὰ τοὺς γάμους καὶ τὰ ἀφροδίσια (sc. ἀναινομένων) λέγεται[49]). Μένανδρος Σικυωνίῳ. 'Negat' autem Phronesium et Stratophani et Diniarcho.

---

48) Dziatzko autem quod dicit l. s. s. p. 62: '*die Scenen, in welchen der Truculentus und sein Herr auftreten, lassen sich ohne allen Schaden für die Oekonomie herausnehmen, nämlich II, 2, III, 1. 2, wozu noch II, 1, 35 ff. hinzukommt*', id verum non esse ipse evicit cum addat: '*Sonst findet der dritte Liebhaber der Phronesium nur noch im ersten Theil von IV, 2 und in der Schlussscene von V. 22 an Berücksichtigung.*' Nam his ipsis ubi 'praeterea' memoratur locis simpliciter removeri nequit. Denique quod adicit: '*Ja in II, 3, 15 ff.* (Nescio quem praestolatast: credo militem q. s.), *wo Diniarchus eine falsche Vermuthung ausführlich ausspricht, scheint sich ein direkter Beleg dafür erhalten zu haben, dass im griechischen Original Din. nur einen Nebenbuhler hatte,*' id me plane non intellegere fateor. Nam cum Diniarchus tum maxime ab Astaphio militem iam adfuturum esse compererit, facilis et prona eius suspicio est. Sed accedit quod dicit 'credo militem', ut nihilominus posse etiam alium praestolatam esse ancillam ipse innuat.

49) Apte hoc graeci verbi usu Publilii Syri sententia illustratur v. 532 R.: *Quae vúlt videri bélla nimis nullí negat,* ubi Nauckius assentiente fere Ribbeckio *nulli placet* mutabat. Sed *nulli negat* confirmat v. 351: *Multís placere quaé cupit, culpám cupit.* 'Culpam' enim proprie de rei venereae abusu adhiberi, sicut nos de ea potissimum usurpamus '*seine Unschuld verlieren*', praeter posteriorum scriptorum locos (v. Lex.) Plautus docet Poen. V, 4, 13: *eo sumus gnatae genere, ut deceat nos esse a culpa castas;* Men. 768: *Et illi quoque* (dote fretae, feroces) *haud abstinent saepe culpa;* cf. Stich. 78, 84. Ac similem de probri vocis usu observationem Brixium video facere ad Mil. gl. v. 364. Hinc nova

At illud quadrare non videtur, quod parasitum non defuisse militi cum Meinekio et Prellerus in Paulyi Encyclopaedia v. Menander et Lorenzius in Append. ad Mil. glor. p. 250 ex Pollucis verbis IV, 119 p. 420 collegerunt, ubi parasitos docet nigra vel pulla veste in scaenam prodiisse πλὴν ἐν Cικυωνίῳ λευκῇ ὅτι μέλλει γαμεῖν ὁ παράcιτοc. Verum neque infringi inde coniecturam nostram neque eo puto refugiendum esse, ut adeo non contaminasse Plautum dicamus, ut resecuerit potius 'parasitum' ex corpore Menandreo[50]):

---

ni fallor lux affulget Trinummi v. 647: *tu fecísti ut difficilís foret Cúlpa maxime ét desidia tuísque stultis móribus*; ubi semper me male habuit quod cum Bothio et Ritschelius et Brixius *maxime* (quod libri habent cum A) in *maxima* mutarunt. Nam praeterquam quod satis languidum videbatur *culpa maxima,* eius ipsius culpae designationem, quae Lesbonico 'maxima' erat, desiderabam. Nihil igitur mutandum, sed ex illorum locorum ratione explicandum erit.

50) De Alexidis parasitis cf. Meinekius Fragm. Com. t. I p. 402; III p. 477 sq. Bernhardyus Hist. litt. t. II, 2 p. 685 ed. III. Casu quodam illatus est parasitus in Truculentum III, 2, 9 sqq.:

Novos ómnis mores hábeo, veteres pérdidi.
Vel amáre possum vél iam scortum dúcere.
Ast. Lepidé mecastor núntias: sed díc mihi
† Habent *parasitum et* fortasse dicere
Ast. Intéllexisti lépide quid ego dícerem.
Str. Heus tú, iam postquam in úrbem crebro cómmeo
- Dicáx sum factus: iám sum caulatór probus.

Versu 12 nullis machinis ex 'parasito' iocum elici iam consentiunt critici. Sed neque quod Geppertus scripsit et defendere ausus est l. s. s. p. **76**:

Habén — Str. *peniculum té* fortasse dícere

ferri potest, neque quod Seyffertus voluit Philol. t. XXVII p. 465:

Habén tu — Str. *pretium té* f d.

vel quod in eandem sententiam Spengelius:

Habén *paratum* Str. *aes té* f. d.

Nam Geppertianum illud nequaquam 'dicebat' Astaphium, in his autem nulla inest 'lepida dicacitas.' Requirimus igitur quam illa intendit pecuniae designationem talem, quae lusum verborum simul contineat. Unde in mentem mihi venit an forte scripserit poeta (omisso ut Poen. V, 2, 44 *te* pronomine pro *et* ab Italis substituto):

Habén — Str. παράcταcιν fortasse dícere?

Haec enim vox et ἐπιθυμίαν, ὁρμὴν significat (cf. Menand. fragm. inc. XII c. adn. Meinekii) et drachmam, quam in lite contrahenda depone-

immo reputandum erit alteram eiusdem nominis fabulam exstitisse Σικυώνιον Alexidis. Ad hanc igitur eo libentius Pollucis locum adplicabimus, quia in parasitis maxime describendis Alexidem novae comoediae praeivisse constat.

Reliqui ex Menandri fabula qui excitantur loci, hi sunt: primum ὅμοιος ὁμοίῳ proverbium notissimum a Plauto redditum V, 47 *par pari respondet*[51]), tum versus qui cum item in proverbii consuetudinem descenderit, et omisso auctoris nomine apud Diogenianum exstat V, 83 et apud Stobaeum ex Philemonis Enchiridio affertur:

Κακὴ μὲν ὄψις, ἐν δὲ δειλαῖαι φρένες.

Sed quoniam Suidae Photiique disertum testimonium Menandri Sicyonio versum vindicat, non est quod de hac re dubitemus, praesertim cum simile Stratullacis convitium sit Astaphio ingestum II, 2, 39 (cf. v. 13 sqq., 34 sqq.):

Búccas rubricá, creta omne córpus intinxtí tibi:
Péssumae estis!

Unum postremo restat fragmentum intricatius ex Suida v. ἀγγαρεύεσθαι:

Ὁ πλέων κατήχθη· κρίνεθ᾽ οὗτος πολέμιος·
ἐὰν δ᾽ ἔχῃ τι μαλακόν, ἀγγαρεύεται.

Talis cum subesse videatur sententia, qualem Bentleius enucleavit p. 58 (488 ed. Mein.) ‛si quis peregrinus in portum defertur, iudicatur hostis et suppellex si quam secum detulit fisco damnatur’, haud inepte conicias non proprie adhibita esse verba, sed translata ad damna a meretricibus contracta,

---

bant, quo sensu usitatissimo ipse item Menander adhibuit Μισογύνῃ fragm. VII. Quam ambiguitatem qui Stratullacis partes ageret ita insignire potuit, ut dextrae digitis numerandi gestum faceret sinistro simul brachio Astaphium artius complectens. Confirmat autem hanc sententiam quae sequitur facetia ex ‛cavillatione’ ‛caulibusque’ repetita (i. e. testibus, cf. Bothii adn.), qua Plautus expressisse videtur, quod graecus poeta in eodem verbo consistens per παραστάτας ludere pergeret (cf. Platon. com. Phaon. frg. II v. 13 M.).

51) Schol. Platonis p. 375 Bk.: μέμνηται δὲ αὐτῆς — καὶ Μένανδρος Σικυωνίῳ. Cf. Plaut. Merc. v. 629; Pers. 223.

ut Plautus hoc ad res Romanas transtulerit versibus I, 2, 39 sqq. ipsis quoque obscurioribus:

Ast. An tú te Veneris públicum aut Amóris alia lége
Habére posse póstulas, quin ótiosus fías?
Di. Illa haút ego habuit públicum: pervórse interpretáris;
Nam advórsum legem me ób meam scriptúram pecudem cépit.
Ast. Pleríque idem quod tú facis faciúnt rei[52]) male geréntis:
Ubi nón est scripturam únde dent, incúsant publicános.

His disputatis cum satis probabilis videatur quam inter Truculentum Sicyoniumque statuimus rationem, periculum faciendum erat, num ex incertis Menandri fragmentis essent quae ex Truculenti comparatione Sicyonio vindicari possent. Ac fatendum est quod certam veritatis speciem praebeat exstare non videri. Quamquam fragm. CXXXIII:

Νῦν δ' ἕρπ' ἀπ' οἴκων τῶνδε· τὴν γυναῖκα γὰρ
τὴν σώφρον' οὐ δεῖ τὰς τρίχας ξανθὰς ποιεῖν

negari non potest quodam modo attingere versus II, 2, 31 sqq. multo tamen vehementiores tumentioresque:

Abire hinc ní properas grandí gradu
Iam hércle ego istos fictós compositos críspos cincinnós tuos
Únguentatos úsque e cerebro evéllam.

Itemque ad fabulae partem, qua Phronesium introit satis lauta totaque florens ac nitide nitens pertinere possit fragm. CCXLI:

Λελουμένη γὰρ ἡ ἑταῖρα[53]) καὶ διαφανὲς
χιτωνάριον ἔχουσα.

---

52) Cf. Kiesslingius l. s. s. p. 624.

53) ἡ ἑταῖρα, hoc accentu exstans apud Eustathium, cum metri gratia ferri non possit, Bentleius Meinekio probavit scribendum esse ἡ 'τέρα; sed nescio an vox illa subiecti explendi causa adscripta expulerit sive verbum quoddam sive adverbium, velut φαίνεται (i. e. apparet) vel (λελουμένη γάρ) τοι καλῶς vel tale quid.

Sed concedendum est tales rerum condiciones ad quas hi spectant versus etiam in aliis Menandri fabulis potuisse locum habere.

Neque illa sententiae similitudo satis magna est ad persuadendum, quae intercedit inter fragmentum LXXXII:

Οὐ γὰρ τὸ πλῆθος, ἂν σκοπῇ τις, τοῦ πότου
ποιεῖ παροινεῖν, τοῦ πιόντος δ' ἡ φύσις

et Truculenti versus IV, 3, 57 sqq.:

Nón vinum hominibús moderari séd homines vinó solent,
Quí quidem probí sunt: verum qui ínprobust, si urnás bibit,
Síve adeo carét temeto, támen ab ingenio ínprobust.

Quem locum ut non sine aliqua utilitate excitasse videar, liceat de eius emendatione paucis disserere. Ex Spengelii enim editione exhibui, qui *si urnas* de suo intulit pro *si quam si*, *hominibus* autem et *homines* in codicibus omissa cum Camerario Bothioque supplevit. Sed *si urnas bibit* eodem nomine improbandum est, quo Acidalii illud a Bothio receptum — cui ipsi falso attribuit Kochius Ann. phil. t. CVII p. 420 — *si aquam bibit Sive adeo scatet temeto*: nempe *adeo* particulam quo tendat sic non habet; idemque in Kiesslingii coniecturam cadit l. s. s. p. 640 vel a prosodia suspectam *qui íprobust cupam sí bibit.* Nemini vero satisfacturum esse cónfido neque quod Muellerus proposuit l. s. s. p. 344 *si est quod bibat* neque quod Kochius voluit *si combibit* satis utrumque ieiunum infirmumque. Iam vero ex *sive adeo* particulis quod pro *si quam si* requiri vidimus ut consequamur, deleto priore *si* male repetito vel ex dittographia *(e)st* voculae orto procul dubio scribendum est *guttam si bibit, sive adeo caret temeto* (cf. Cas. II, 3, 31) eadem corruptela, qua II, 2, 54 ex 'uttu' (A) factum est *(s)uum* (ubi *s* accessit ex praecedente *violentus*). Porro et metro cogente et verborum collocatione commendante pro *verum qui improbust* reponemus *verum improbus quist* itemque[54]) non solum

54) Hae quidem mutationes quam ex vulgaribus librariorum erroribus paene nullae sint, vix monendum est.

metri, verum etiam concinnitatis cum emolumento *qui quidem probust* pro *qui quidem probi sunt.* Verum illud quoque miror, tam diu omnes in Camerarii supplementis acquievisse. Nam pro 'hominibus' a Plauto 'virum' adhibitum esse cum ob ipsam vocis notionem arridet huic sententiae accommodatiorem tum ob allitterationem cum 'vino' Plautinissimam: simul autem lucramur, ut per 'vi' syllabae frequentiam codicum detrimentum facillime explicetur. Itaque sic versus restituere conatus sum:

Nón vinum [viró] moderari [sólet], sed [vir] vinó solet
Quí quidem probúst: verum improbús quist guttam sí bibit,
Síve adeo carét temeto, támen ab ingenio ímprobust.

Sed ad Menandrum ut redeam vel incertior generalium sententiarum congruentia est, velut quod fragm. CCXCII:

οὐχ ὅθεν ἀπωλόμεcθα, cωθείημεν ἄν;

quodam modo concinit[55]) cum Truculenti versu IV, 1, 9:

Sálvos sum quia péreo: si non péream plane intérierim,

quam argutiam et alii scriptores in deliciis habent[56]) et ipse Plautus saepius usurpat[57]). Nec minus anceps est opinio quod fragm. CLXXXVIII:

55) Nam nimis arcte haec apud Suidam explicantur: ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν· φοβούμενοι γὰρ τοὺc ἐχθροὺc ὠφελούμεθα παρ' αὐτῶν.

56) Cf. Plut. Apophth. II p. 185 (= Themist. 29) ἀπωλόμεθ' ἂν εἰ μὴ ἀπωλόμεθα. Polyb. XL, 5 extr.: ἅπαντες δὲ τότε τὴν παροιμίαν ταύτην διὰ cτόματος εἶχον, ὡς εἰ μὴ ταχέως ἀπωλόμεθα, οὐκ ἂν ἐcώθημεν.

57) Cf. Asin. v. 244. 637. Hinc mihi sanari posse videtur locus difficilis Aulul. II, 2, 30:

Dí me servant, sálva res est, sálvomst si quid nón perit,

ubi cum verba *salvomst si quid non perit* recte cum Wagnero Vahlenus intellegi posse negarit, vel minus me intellegere fateor quod ipse excogitavit (Herm. t. X p. 460) *salvomst si quid conperit* sc. Megadorus. Immo quia nil ille compererat salva res erat ac perdita si quid conperisset. Accedit quod conservavit Vahlenus *salva res est, salvomst* eodem sensu molestissime iuxta se posita. Scribendum fortasse

Dí me servant, sálva res est, sálva mist quia nón perit

vel aptius etiam:

. . . . . sálvos sum quia nón perit.

Ἄνθρωπε, πέρυσι πτωχὸς ἦσθα καὶ νεκρός,
νυνὶ δὲ πλουτεῖς

non absimili fortasse ratione in Menandri fabula colocatum erat, quam qua in Truculento exstat I, 2, 62 sq.:

Ast. Dum vívit hominem nóveris: ubi mórtuost quiéscas;
Te dúm vivebas nóveram. Di. An me mórtuom arbitráre?

cf. ibid. v. 72 sq.:

Di. Non hércle ego oppido[58]) óccidi: sunt mi étiam fundi et aédis.
Ast. Quor óbsecro ergo ante óstium pro ignóto alienoque ádstas? [59])

Quae autem in Truculento post verba *An me mortuom arbitrare?* insecuntur in libris:

Qui potis [est] amabo planius? qui antehac amator summus
Habitus si (est CD) istunc ad amicam uerius uerimonia referre,

in eis Camerarius *meras querimonias*, *nunc* pro *istunc* Spengelius, denique *deferendi* pro *referendi* verbum Kiesslingius l. s. s. p. 625 certis rationibus restituerunt; sed nec *habitu's* nec *referres* (*deferres* Kiesslingius) quem iam Muellerus l. s.

Ac si cui argutum illud, quod ex proverbio de quo agimus inesse possit sententiae, Euclionis ingenio non satis convenire videatur, quam altero loco proposui scripturam etiam simpliciter accipias licet.

58) *ego oppido* praeclare supplevit Muellerus l. s. s. p. 681 (*totus* Bergkius l. s. s. p. 102, *ego omnino* Brixius Epist. ad Speng. p. 8 assentiente Kiesslingio l. s. s. p. 626) cf. Aulul. III, 1, 5: *totus doleo atque oppido perii.*

59) Sed non modo quem Spengelius attulit similis est Pseud. v. 248: *Mortuost qui fuit, qui est is vivost* multoque qui ibid. v. 309 sq. insequitur similior: *Atque ego te vivom salvomque vellem. Ps. Eho an iam mortuost? B. Utut est, mihi quidem profecto cum istis dictis mortuost. Ilico vixit amator, ubi lenoni supplicat,* verum etiam ipse Menander in Epiclero eadem ut videtur ratione usurpavit: τί δ' ἂν ἔχοι νεκρὸς ἀγαθόν, ὅπου γ' οἱ ζῶντες ἔχομεν οὐδὲ ἕν.

s. p. 615 reprehendit coniunctivum recipiendum esse puto, sed:

Qui pótis amabo plánius? qui antehác amator súmmus
Habitúst, nunc ad amicám meras querimónias deférre [60])!

Sed ideo hos versus exscripsi, quia ad novam tractationem nos perducunt. Etenim ut ea quae ex incertis Menandri fragmentis attuli ipse concessi plus minusve incertum esse num forte ad Plauti fontem pertineant, ita certa Sicyonii vestigia apud Alciphronem ex Truculento deprehendisse mihi videor.

Nam in Simalionis Petalaeque mutuis epistulis (I, 35. 36) non modo Simalioni eadem cum Diniarcho condicio est, τὸ πολλάκις ἐπὶ τὰς θύρας φοιτᾶν καὶ τοῖς πεμπομένοις πρὸς τοὺς εὐτυχεστέρους θεραπαινιδίοις ἀποδύρεσθαι (I, 35, 1; cf. 3): sed in Petalae epistula tam multa cum Truculenti locis concinunt, ut casui attribuere nequeas. Ac primum quidem ad verba *qui antehac amator summus Habitust, nunc ad amicam meras querimonias deferre* accedit: ἐγὼ δὲ ἡ τάλαινα θρηνῳδόν, οὐκ ἐραστὴν ἔχω. Porro cum versibus I, 1, 31 sqq.:

Priusquam únum dederis céntum quae poscát parat:
Aut aúrum periit aút conscissast pállula [61]),
Aut émpta ancilla aut áliquod vasum argénteum
Aut vásum ahenum ráptum aut cleptus léctulus [62])

---

60) Nimirum infinitivus est exclamationis quem non magis opus est exemplis illustrem, quam quod 'eum' pronomen post enuntiationem relativam omissum est vel quod Astaphium non ipsum adloquitur Diniarchum, sed per tertiam personam de praesente verba facit. Quas autem Seyffertus Philol. t. XXVII p. 461 ac Muellerus l. s. s. (cf. '*Nachtr.*' p. 19) mutationes protulerunt, iam ad irritum cadunt.

61) Cf. Kiesslingius l. s. s. p. 617, Muellerus l. s. s. p. 610.

62) In codicibus cum exstet *aut uasum ahenum aliquod aut electus* (*lectus* CD) *laptiles* cum Goellero transposuerunt *aut aliquod v. a.* Sed consideranti ceteris huius enuntiationis membris sua quibusque verba reddi ob ipsam repetitionis molestiam (*aliquod* : *aliquod* : *aliquid*) veri similius erit pronomen male suppletum verbum expulisse. Unde *raptum* scripsi coll. Pseud. v. 655 sq.: *Hostis vivos rapere soleo ex acie: ex hoc nomen mihist. Pol te multo magis opinor vasa ahena ex aedibus.* (Vi-

Aut ármariola graéca, aut aliquid sémper est,
Quod déferat dedátque[63]) amans scortó suo

apte conveniunt Petalae verba: νῦν δὲ δεῖ χρυσίων ἡμῖν, ἱματίων, κόσμου, θεραπαινιδίων, ἡ τοῦ βίου διοίκησις ἅπασα ἐντεῦθεν. Tum illum iam supra attuli consensum cum versu I, 2, 79, ubi cum dudum coniecissem

Amántis si qui nón danunt, non dídici baioláre (cf. p. 10 sq.)

confirmari haec mihi quodam modo visa sunt Alciphronis loco: ἐγὼ δὲ ἂν μή τις ὁ διδοὺς ᾖ, πεινήσω τὸ καλόν. Iam vero audeo vel propius ad haec verba accedens pro *fabulari* conicere:

Amántis si qui nón danunt, — non dídici fame farcíri!

Cf. similem traiectionem Capt. v. 466 *neque ieiuniosiorem nec magis ecfertum fame Vidi* itemque Aulul. II, 4, 32: *famem hercle utendam si roges, nunquam dabit*[64]).

---

deas etiam Poen. IV, 2, 40 sq. in ambiguo obscaenoque ludentem: *Facio quod manufesti moechi hic hau ferme solent ... refero vasa salva*). Iam versu exeunte cum Italos secuti correxerint *lectus dapsilis*, suo iure Kiesslingius l. s. s. p. 620 negavit hoc aptum esse lecto epitheton. Quare a cod. B scriptura profectus iterum verbum restituere ausus sum, primum facili pronuntiandi scribendique errore pro *cleptus lectulus* prodiisse *clectus leptulus*, dein *(e)lectus laptiles* depravatum esse ratus. Clepere et rapere autem cum etiam Pseud. v. 138 coniuncta exhibeantur, non té fugiet profecto quam lepide talia potissimum meretricum damna commemorentur, si Astaphii de adulescentium furtis rapinisque conquestiones (I, 2, 1—19) in memoriam revocaveris.

63) Italorum correctionem *quod pereat debeatque* (*quod petra debeatque* libri) optime Kiesslingius refutavit; sed et quod ipse voluit *quod expetat ematque* et quod Buggius proposuit l. s. s. p. 462 *quod dare debibeat usque* — ubi *semper ... usque* quam induxit locutionem nequaquam defenditur Curcul. I, 3, 49 sq. *quo usque ... semper* — caret probabilitate. Ad ea quae restitui cf. Pseud. v. 259: *Heu heu, quam ego malis perdidi modis, Quod tibi detuli et quod dedi.* Ut *petra* ex *deferat*, ita II, 2, 24 ex *dari* (A) factum est *patri* in Palatinis, sim.

64) Cf. Stich. v. 163 sq. Ceterum ut his verbis Astaphium, ita in Asinaria Cleaereta meretricem sine donis datisque amantium vivere non posse inculcat, velut v. 521 sqq., ubi qui orationem eius claudit versus:

Hic dies summust apud me inopiae excusatio,

Harum sententiarum similitudo cum eo minus fortuita esse videatur, quia ex una eademque fabulae parte desumptae sunt, accedit locus ex altero quo Diniarchus introducitur actu (IV) cum Simalionis verbis congruens: ἕτερος ἂν λοιδορούμενος ἔγραφε καὶ ἀπειλῶν, ἀλλ' ἐγὼ δεόμενος καὶ ἀντιβολῶν. Cf. IV, 1, 12:

Quia nil habeo ...... omnia agam precario.

His verbis quae interponuntur in codicibus *unũ animoſ movi mihi* eis Spengelius dubitanter substituit *ut animos tollam* et *cum illa* pro *comnia* (sic B, *omnia* CD), Maehlyus *hoc unum animum movet*, Buggius *unde animum moveam illi.* Sed si non tam a corruptis codicum vestigiis proficiscimur et ex eis quid effici possit primo loco quaerimus, quam sententia quid requirat exploramus exploratumque quomodo librorum relliquiis accommodari possit indagamus — quae una in locis adeo conclamatis desparatisque probari via ratioque potest, contra quam dici nequit quam saepe peccent critici —, quoniam Diniarchus sibi 'precario' agendum esse dicit (δεόμενος), quia nil habeat, oppositionem desideramus (ἀπειλῶν), quid si rem teneret facturus esset. Iam si reputarimus quam saepe 'vi' et 'precario' ex adverso stent[65]), veri non dissimile erit in *unu* latere *uim*; tum vero pro *animoſ movi* scribendum erit *iam amovi* (per *anima movi* sic depravatum); et *mihi* quoniam locum iam non habet, feliciter accidit, ut in cod. B verae scripturae vestigium remanserit: dispesto nimirum *hī-c* prave *(mi)hi* suppletum est[66]), ut sic locus constituendus sit:

---

nemini eis quae nuperrimus editor hariolatus est probabiliorem speciem induisse videbitur. Siquid video non de excusanda, sed de excludenda agitur 'inopia' (cf. Rud. v. 617), ut reponendum sit

Híc dies summúst apud med: ínopia exclusást domo (*vel* foras).

Fidem conciliant v. 494 sqq., ubi cum Cleaereta consilium illud exsecuta sit, Argurippus conqueritur *Mater supremum tua mihi dixit: domum ire iussit* Libanusque addit: *Homo hercle hinc exclusust foras.*

65) Cf. Ter. Eun. v. 319: *hanc tu mihi vel vi vel clam vel precario Fac tradas*; Cic. pro Caec. 31, 92: *nec vi nec clam nec precario possidere*; praeterea Rud. v. 733 *vi agis mecum,* Mil. glor. v. 453 sqq.

66) Ex syllabis male suppletis etiam Amphitr. argum. acrost. v. 9 depravationem repetam:

Quía nil habeo vím iam amovi hinc: ómnia agam precário.

In proxima autem scaena cum Diniarchus dicat: *Sine experiri* (v. 40), Astaphium tanquam si audivisset haec verba replicat: *Immo opperire: vís est experírier* [67]).

Sed praeter has Alciphronis epistulas etiam libri III epist. 50 ad Sicyonium respicere videtur: οὐκ ἀνέχομαι ὁρῶν Ζευξίππην τὴν ἱππόπορνον ἀπηνῶς τῷ μειρακίῳ χρωμένην. οὐ γὰρ δαπανᾶται εἰς αὐτὴν χρυσίον μόνον καὶ ἀργύριον, ἀλλ' ἤδη καὶ συνοικίας καὶ ἀγρούς. ἡ δὲ ἐπὶ πλέον ἐκτύφεσθαι τὸν ἔρωτα τούτῳ μηχανωμένη τοῦ Εὐβοέως ἐρᾶν προσποιεῖται τοῦ νεανίσκου, ἵνα καὶ τούτου σπαθήσασα οὕτως ἐπ' ἄλλον τρέψῃ τὸν ἔρωτα. ἐγὼ δὲ ὀδυνῶμαι τὴν καρδίαν ὁρῶν ὑπορρέοντα τοσοῦτον πλοῦτον, ὃν οἱ μακαρῖται αὐτῷ Λυσίας καὶ Φανοστράτη κατέλιπον. ἃ γὰρ ἐκεῖνοι κατ' ὀβολὸν συνήγαγον, ἀθρόως ἀναλοῖ τὸ πολύκοινον τοῦτο καὶ αἰσχρότατον γύναιον. Hoc loco cum condicio universa ad Phronesium Diniarchumque quadrat — quod parum est — tum quae ad nimia amantium dona describenda adhibetur locutio συνοικίας καὶ ἀγρούς non potest non in memoriam revocare *sunt mihi etiam fundi et aedis; siquidem habes fundum atque aedis; euge fundi et aedis, per tempus subvenistis; nam fundi et aedis obligatae sunt ob amoris praedium* (I, 2, 72. 75. 84. II, 1, 4). Quod

Omnem rem noscunt, geminos Alcumena enititur.

Nequaquam licet cum Spengeliis (Philol. t. XVII [a. 1858] p. 562; T. M. Pl. p. 239) *geminos* eiciatur, ad quorum commemorationem argumenti summa tendat; sed si *geminos cum illa* substituimus (*geminos illa* Both., Fleckeis), facile apparet suppletum esse (*Al*)*cumilla*. (en)

67) Sed etiam v. IV, 1, 11 aliquid mutandum est:

Núnc speculabor, quíd ibi agatur, quís eat intro, quí foras
Véniat: procul hinc óbservabo, meís quid fortunís fuat.

Non observat enim Diniarchus quid fortunis suis fiat, cum nihil iam habeat, sed num forte fortuna quaedam prosperaque sibi se offerat occasio. Quare cum libri praebeant *miles quid fortunis fuat* reponendum erit *mi illi sí quid fortunaé fuat* ac deinde ut versus consistat non sine elocutionis emolumento *veniat* delendum misere ad *quis eat intro, qui foras* suppletum:

Prócul hinc observábo mi illi sí quid fortunaé fuat.

vero eadem ratione haec locutio apud Lucianum usurpatur Toxar. c. 15 [68]) suspicionem de Menandro expresso adeo non segregat, ut vel Lucianum ad Sicyonium spectare haud vana opinio sit. Nam praeter verba quae attigi: τὰ μὲν γὰρ δῶρα οὐ κατὰ μῆλα καὶ στεφάνους ἀντεδίδοτο αὐτῇ, ἀλλὰ συνοικίαι ὅλαι καὶ ἀγροὶ καὶ θεράπαιναι καὶ ἐσθῆτες εὐανθεῖς καὶ χρυσὸν ὁπόσον ἐθελήσειε. καὶ τί γάρ; ἐν βραχεῖ ὁ Λύσωνος οἶκος ὀνομαστότατος τῶν ἐν Ἰωνίᾳ γενόμενος ἐξήντλητο ἤδη καὶ ἐξεκεκένωτο, praeter haec igitur verba primum quidem ex eodem capite affero: καὶ ἐπεὶ ᾔσθετο πονηρῶς ἔχοντα καὶ διάβροχον ἤδη τῷ ἔρωτι καὶ τακερὸν γεγενημένον, ἄλλο ἐπὶ τούτοις ἐπενόει καὶ τὸν ἄθλιον ἀπώλλυε· κύειν τε γὰρ ἐξ αὐτοῦ σκήπτεται[69])· ἱκανὸν δὲ καὶ τοῦτο

---

68) Praeterea eandem apud eundem coniunctionem habes Epist. Saturn. XX, sed proprie, non de largis amantium donis usurpatam: εἰ μὴ τοὺς πλουσίους ἑωρῶμεν τοσαύτῃ εὐδαιμονίᾳ συνόντας, οἳ τοσοῦτον μὲν χρυσόν, τοσοῦτον δὲ ἄργυρον ἐγκλεισάμενοι, ἐσθῆτας δὲ ὅσας ἔχοντες, ἀνδράποδα δὲ καὶ ζεύγη καὶ συνοικίας καὶ ἀγρούς.

69) In cantico quo Phronesium hoc consilium explanat non pauca insunt, quae hoc loco accuratius exsequi non possum: duas enim recensiones coniunctas exhiberi puto v. 1—11 et 12—22, cum v. 23—28 utrique parti adnectendi sint; sed vel sic restant, quibus oratio amplificata esse videatur, velut v. 15 (cf. Kiesslingius l. s. s. p. 632, Fleckeisenus Ann. phil. t. CV p. 367) itemque v. 17. Versum autem 22 cum Fleckeisenus l. s. proscriberet, haud iniuria Kochius ibid. opposuit verba *quasi puerperio cubem* interpolationem vix redolere. Sed quod *gravida* ferri non posse in puerpera Fleckeisenus cum Muellero contendit nullis artificiis redarguitur. Quare cum nec Spengelii nec Seyfferti nec Kochii coniecturae sufficiant, nec Muelleriana (l. s. s. p. 396) cuiquam plăcuerit, ex librorum scriptura: *eumque ornatum ut gravida quasi puerp. c.* Buechelerus l. s. s. p. 571: *sumque ornata ita ut aegra videar q. p. c.* effecit acutissime. Nihilo minus aliam rationem admittendam esse puto ob locutionem paullo molestiorem *ita ut aegra videar quasi puerperio cubem.* Namque in tradita scriptura quoniam et *gravida* offendit et verbum desideratur, utraque simul removetur offensio, si mecum in *gravi(da)* perfectum quoddam latere suspiceris, *da* syllaba ut eadem ratione adiecta sit, qua II, 6, 55 cod. C pro *parigra* ex *Phrygia* corrupto substituit *pari gratia.* Itaque scribendum esse puto:

eumque ornatū mi adcuravi, quasi puerperio cubem.

Iam ne quis in eo offendat quod *adcuravi* induxi, cum versu demum 20 *adcuratam* exstet, hunc vel ob versum 28 pro interpolato habendum

βλᾶκα ἐραστὴν προσεκπυρῶσαι. Ante omnia vero commemoranda est haec amatae mulieris descriptio ex capite 13: δεινὴ δὲ καὶ τὰ ἄλλα τεχνῖτις, παρ' ἥντινα βούλει τῶν ἑταιρῶν ἐπισπάσασθαι ἐραστήν, καὶ ἀμφίβολον ἔτι ὄντα ὅλον ὑποποιήσασθαι, καὶ ἐνεχόμενον ἤδη ἐπιτεῖναι καὶ προσεκκαῦσαι ἄρτι μὲν ὀργῇ, ἄρτι δὲ κολακείᾳ καὶ μετὰ μικρὸν ὑπεροψίᾳ καὶ τῷ πρὸς ἕτερον ἀποκλίνειν δοκεῖν καὶ ὅλη συνεκεκρότητο ἁπανταχόθεν ἡ γυνὴ καὶ πολλὰ μηχανήματα παρεσκεύαστο κατὰ τῶν ἐραστῶν. Quae cum alias ex primis Diniarchi meditationibus redintegrant, tum hanc:

I, 1, 5: Quot amáns exemplis lúdificetur, quót modis
Pereát quotque exorétur exorábulis.
Quot illíc blanditiae, quót illic iracúndiae,
Sunt quót superbiménta: di vostrám fidem, hui!
Quid périerant, dum elíciant pretia, múnera! [70])

Ceterum in illa Alciphronis epistula III, 50 cum sagax Meinekii ingenium indagarit verba: εἰ γὰρ εἰς ταύτην ἅπαντα τεθείη τὰ προσόντα τούτῳ τῷ βελτίστῳ, καλῆς, ὦ θεοί, κα-

---

esse nemo infitias ibit. Breviter adiungam ex eadem fabulae parte v. II, 6, 45:

(a, nequeo caput)
Tollere ita dout itaque ego medulo (me dolo CD) neque eliam (iam CD) queo
(Pedibus mea sponte ambulare)

recte *dolet* Studemundum Spengeliumque restituisse, vix recte nec Spengelium *egomet dolui* vel *ego me crucio* nec Fleckeisenum l. s. s. t. CIII p. 811 *ego med uro.* Nam inter caput et pedes cum aptissime 'medulla' commemoretur, hanc vocem in *medulo* latere persuasum habeo, etsi ipse versus qui probabiliter refingi possit nondum enucleavi.

70) De horum versuum scriptura disputavi Act. soc. phil. Lips. t. II p. 458 sqq., ubi cum proposuerim *quot insuper lamentae* pro *sunt quot sui per clamanda,* iam ex librorum vestigiis vocabulum eruere ausus sum, quod ὑπεροψίᾳ responderet; (*eliciant*) *pretia* autem quod pro (*etiam*) *preter* substitui eo confirmatur, quod v. 7 codices *blanditer* exhibent pro *blanditiae.* Ceterum Maehlyum interim *pericla amanda* commendasse non afferrem nisi insulsam scripturam dudum in editione vulgatissima Taubmanno-Gruteriana exstare ne Lorenzius quidem (Bursian. '*Jahresber.*' a. 1873 p. 386) monuisset in ceteris apte demonstrans Maehlyum parum novisse hominum doctorum commenta.

λῶς ἀπολαύσομεν τῆς πλησμονῆς[71]) optimum continere trimetrum ex ‘nescio quo poeta comico traductum’, iam haud inepte et hunc quoque versum ex Menandri Sicyonio depromptum esse arbitrabimur et Diniarchi verba in comparationem adscribemus II, 3, 21 sq.:

Ut rém servare suávest! vae miseró mihi!
Postpártum flebo[72]), qui ántepartum pérdidi.
Verúm nunc siqua mihi óbtigerit heréditas,
Magna átque luculénta, nunc postquám scio
Dulce átque amarum quíd sit ex pecúnia:
Ita ego íllam [ede]pol servem ítaque parce víctitem,
Ut — núlla faxim cís dies paucós siet.

Haec habui de Menandri Sicyonio cum Plauti Truculento conferenda quae in medium proferrem. Ex quibus simul et illud apparuit contaminatam non esse Truculentum et illud vix certa ratione inniti quod Bergkius loco quem supra exscripsimus (p. 15) affirmat Truculentum omnium maxime suo ut dicitur Marte a Plauto compositam esse. Nam equidem non novi fabulam, in qua tam multa satis accurate ex graeco fonte expressa esse etiam nunc demonstrari possit.

Sed quod antea de incertis saepe iudiciis generaliter definitis monui singularum rerum accurata enarratio si desit, non minus de eis quaestionibus valet, quae ad ipsa poetae verba pertinent, quae eo cautiore opera pertractandae sunt, quo difficilior in hac potissimum fabula omnium corruptissima certa vel probabilis saltem contextus quem vocamus

---

71) καλὴν κ. ἀπ. τὴν πλησμονὴν Flor., unde Meinekius ἀπολάψομεν coniecit pro ἀπολαύσομεν; ceteri libri καλῶς κ. ἀπ. τῆς πλησμονῆς, quod retinui cum verbo ἀπολαύσομεν (ἀπολαύσομαι apud ipsum poetam forma fuerit); sed καλῆς corrigere, quam καλῶς duplicare malui.

72) *Postpartum* cum Spengelio Muelleroque l. s. s. p. 289 pro *post factum* reposui; sed in *flector* codicum scriptura nec *specto* (Spengelius) nec *sector* (Muellerus) nec *plector* (Geppertus cum Italis cf. l. s. s. p. 109) latere videbatur, sed *flebo* (*fledo* : *flecto*[*r*]) eodem temporis futuri usu adhibitum, quem post Teuffelium Brixius nuper explanavit ad Mil. glor. v. 395.

recensio est. Hoc iam quomodo intellegi velim locis de prologo primaque fabulae scaena decerptis ita probare liceat, ut omnino hae partes qui constituendae esse mihi videantur paullo uberius simul declarem.

Itaque prologum in fine potissimum mutilum esse cum pridem G. A. B. Wolffius de prol. Pl. p. 11, Osannus Anal. p. 180, alii dixerint, adeo fixa ac stabilita haec opinio est, ut Dziatzko l. s. s. p. 61 Spengelio quodam modo vitio verteret, quod ita versus 20 sq. constituisset, quasi narrationem clauderent [73]). Sed hoc per se tantum abest, ut vituperandum sit, ut contra quae sola fere prorsus sana sunt versuum corruptissimorum verba *Quid multa?* reapse abrumpi sermonem finirique indicent. Immo illud dicendum erat quam Spengelius sententiam extricavit:

Quid múlta? tris vicíssim pereunt múlierem:
His cum ánimo; dum habent, rés exenterábitur

locum non habere in fine, sed in principio argumenti, quo revera exstant, unde hausit scripturam, Arg. v. 1:

Tres únam pereunt ádulescentes múlierem.

Attamen et Muellerus eandem sententiam agnovit, nisi quod *vicissim* illud litteris non sensui accommodatum evitavit, et Buggius antea ei vel alias superinstruxerat mutationes Philol. t. XXXI p. 259; iam vero mutavit l. s. s. p. 401:

Quid múlta? tris, ut díxi, pereunt múlierem.

Atque Palatinorum archetypum post *Quid multa* detrimentum concepisse et cod. B ostendit cum quinque litterarum spatio

---

73) '*V. 20 f., welche die Handschriften in heillos verderbter Gestalt bieten (vgl. C. F. W. Müller a. O. S. 510 A. 1), sind von Spengel geistreich, aber meines Erachtens nicht richtig emendirt worden. Nach seiner Schreibung würden jene Verse die Argumenterzählung abschliessen, und Spengel nimmt auch an, dass nur eine kurze Anrede an die Zuschauer verloren sei. Enthielt der Prolog aber nicht mehr vom Argument, als er jetzt enthält, so war er allerdings ganz unnöthig; die vereinzelte im V. 18 enthaltene Notiz wäre dann sehr auffällig.*' Ceterum in proximis quod quinque, non duarum litterarum spatium post *Quid multa* in B relictum esse dixi H. Hinckii fidem secutus sum.

Stuic superet muliere servans et CD omisso quod sensu careret *Stuic* novum a *Superet mulierẽ* versum incipientes. Quare id critico sectandum erit, ut medium versum expleat servatis quam maxime et fine et principio. Iam per *Quid multa?* conclusionem indicari si tenemus, quid aliud *superđ muliere* esse dicamus atque *super ac* i. e. *super hac muliere*, ut in medio versu vel *Stuic* litteris satis conveniens olim *si quid restat* exstiterit? Quod si recte ut puto enucleavimus, etiam de versu qui sequitur paullo satius tutiusque statui poterit:

Hiscum anima ad eum habentierceteritur

Collato enim Poenuli prol. v. 122 sq.:

Dehinc céterum
Quod réstat, restant álii qui faciént palam

non dubitabimus quin extrema vox orta sit ex compendio male intellecto *ceterũ* (*ceterĩ* D); itemque ex aliorum prologorum similitudine *cum habentier* concludimus *iam hu(c qui) benier* fuisse vel *iam (qui) aduenier*, ut *veniet* saltem et *iam* fere certa sint. Denique cum et adulescentis persona significanda sit 'ceterum super hac muliere' qui proferat et ipsum dicendi verbum eodem loco desideretur quo prior versus lacunam passus est, versus ad talem speciem refingo:

Quid múlta? si quid réstat super hac múliere,
Eccum amáns narrabit iam húc qui veniet céterum.

Haec igitur ni improbantur — ac probabiliora saltem videntur quam ceterorum commenta —, nihil in ipso prologi fine desideratur, nisi sollemnis spectatorum adlocutio, velut:

Tantúmst: valete, adéste cum siléntio

vel tale quid.

Contra in eis quae antecedunt haud pauca intercidisse dudum ex v. 18 Kiesslingius l. s. s. p. 618 evicit:

Ea sé peperisse púerum simulat míliti.

Nam cum nihildum de milite dictum sit, cuivis facile apparet ita primam eius mentionem fieri nequire; itemque non solum de Diniarcho et Strabace agendum erat, sed ante omnia etiam de ipso puero supposito, quem Diniarchi ipsius filium

esse a Calliclis filia natum ex Romanorum more fieri non potuit, quin ad argumentum melius intellegendum per prologum cum spectatoribus communicaretur, quod recte iam Dziatzko perspexit[74]).

Accedit quod ante hunc versum 18 manifesta ni fallor interpolatio deprehenditur. Versibus enim 13—17 quae inest loquacitas etsi omnino aliena non est a prologis 'Plautinis', tamen talia qui scripsit:

Haec húius saecli móres in se póssidet:
Numquam áb amatore póstulat id quód datumst,
Sed rélicuom dat óperam, ne sit rélicuom,

eum studium quoddam nec invenustum impendisse collucet, ut acute arguteque sententiam distingueret, eundem vix ut cogitari possit haec quae admovit orationi lumina confestim exstinxisse superinfusis versiculis:

Poscéndo atque auferéndo, ut mos est múlierum;
Nam omnís id faciunt quóm se amari intéllegunt.

Ubi et 'poscendo atque auferendo' misere claudicat et cetera molestissime amplificant quod versu iam 13 continetur. Neque tamen his ipsis versiculis expulsam esse puto pristinam argumenti enarrationem, cum multo plura intercidisse necessario sumendum sit.

Alios versus (5. 10 sq.) Dziatzko l. s. s. p. 60 in suspicionem vocavit. Ac de versu 10 iudicium cum alia quaestione cohaeret, quam postea tractabimus, versum 11 autem quod et ob leporis fatuitatem suspectum reddit et ob similitudinem Men. prol. v. 72 sq.[75]), hae num sufficiant rationes inde diiudicandum erit, utrum Plauti sit hic prologus necne. Nam in prologis quales ex histrionum officina procudebantur, eas-

---

74) Quae cum ita sint pronomen in v. 18 principio nescio an corruptum sit, olim ut aut *ei* exstiterit, si de milite proxima fuerat notatio aut *eum*, si ad pueri suppositionem spectaverat; cf. I, 1, 70 sq., de quibus postea dicetur.

75) 'Tantísper, dum transígimus hanc comoédiam' sc. Athenis est in Truculento proscaenium, sicut in Menaecchmis 'Haec úrbs Epidamnus ést, dum haec agitur fábula, Quando ália agetur áliud fiet óppidum' cf. Liebig. de prol. p. 39.

dem locutiones easdemque facetias tralaticias esse nemo ignorat. Iam haec acutissima Ritschelii ratiocinatio Parerg. p. 233 sq. erat: in eis prologis, quorum origo genuina extra dubitationem posita sit, Terentianis scilicet, quoniam nusquam ipsum poetae nomen exstet, sed 'poeta' dicatur simpliciter, contra in eis, quae certissimis rationibus a Plauto abiudicandi sint, Sarsinatis poetae nomen diserte memoretur, magnam inde suspicionem incidere, ubiubi nomen exstet, omnino genuinum non esse prologum. Hanc vero suspicionem ipsamque argumentationis Ritschelianae vim et gravitatem vix talibus ratiunculis imminui ac debilitari credideris, quales de Truculento Dziatzko excogitavit: v. 1—3:

Perpárvam partem póstulat Plautús loci
De vóstris magnis átque amoenis moénibus,
Athénas quo sine árchitectis cónferat,

cum per praesens tempus verba fiant, adstricte quodam modo demonstrari posse hunc locum Plauti genuinum esse[76]). Quid enim? Si vel sexcentesimam fuisse actionem statuimus, utrum dicendum erat prologistae 'olim perparvam partem Plautus postulabat' vel 'postulavit', an 'postulat partem' ad hanc scilicet, quam iam sive acturi sive relaturi sint fabulam?

Ceterum in his ipsis versibus mendum latet, quamvis pridem a Lipsio Ant. lect. V, 3 detectum itemque ex eius coniectura in Pareana altera[77]) sublatum sit. In codicibus enim cum pro *de uestris* traditum sit *deumeris*, Lipsius restituit:

De moeris magnis atque amoenis moenibus.

Contra quem Gruterus absurdius nil esse dixit quam 'muros' ibi poni, ubi statim sequantur 'moenia', Palatinorum autem

---

76) '*Ueb. d. Plaut. Prol. Allg. Gesichtsp.*' Luzern. a. 1867 p. 2: '*Desgleichen lässt sich nicht leugnen, dass die 3 ersten Verse des Truculentusprologes trotz der namentlichen Erwähnung des Dichters Nichts bieten, was sie irgend verdächtigen könnte: ja es kann das Praesens der Verba eher als positiver Beweis für ihre Echtheit geltend gemacht werden.*' Cf. Mus. Rhen. t. XXIX p. 60 (cf. 51 sq.) '*über V. 1—3 urtheile ich noch so, wie a. a. O.*'

77) In tertia retraxit Pareus Gruterianis convitiis obtemperans.

scripturam ex compendio *ūris* repetendam esse, quoniam *vestris* Apuleius cum Prisciano confirmet. At de priore argumento hodie vix est quod moneam nequaquam eandem murorum moeniumque significationem esse, ut frequentissima[78]) eorum coniunctio sit. Tum Palatinorum scripturam posse facillime ex compendio declarari nemo negabit: neque tamen ex Prisciani Apuleique auctoritate res confecta erit[79]), sed ex ipsius sententiae commoditate decernenda. Nam allitterationis lenocinium secundarium est. Iam si versum 6 respicimus:

Quid sí de vostro quíppiam orem? ábnuont,

oppositioni quaesitae aperte repugnat idem utrique loco pronomen adplicatum. Hoc vero incommodum quod sublato simul foedo hiatu Buechelerus l. s. s. p. 569 ita vitabat:

Quid sí de vostro quíppiam a e r e orem? ábnuont,

speciosum sane commentum ideo reiectaneum erit, quia oppositio attenditur non inter 'aes' postulatum et alias res, sed inter boni publici liberalem largitionem, privati (i. e. 'vostri') anxiam retentionem. Nullus igitur dubito quin priori loco egregie Lipsius *moeris* vindicaverit, alterius autem hiatui ita succurrendum est, ut aut *oret* (sc. Plautus) scribatur cum Muellero[80]) aut — quod mihi magis etiam arridet — *exorem*. Nam exorandi verbum non solum pro 'orando impetrare' usurpari, sed idem interdum significare,

---

78) Cf. Niebuhrius hist. Rom. II, adn. 80; Doederlinius '*Latein. Synon. u. Etym.*' t. V p. 350. 352. Et veterum scriptorum et nostratium interpretum locos permultos cum alii congesserunt tum Forbiger ad Verg. Aen. II, 234.

79) Id cum penes idoneos rei arbitros non egeat adprobatione, nihilominus afferre liceat quod maxime in promptu est exemplum: quod eodem loco Priscianus ex Truc. I, 2, 2 exhibet *abeat* cum CD consentiens, nemo puto prae cod. B scriptura *a(b)baetat* recipiet.

80) l. s. s. p. 536, ubi coll. Capt. v. 479. 481 praeterea de *atque abnuont* cogitat neglegens illic non ipsum responsum cum quaestione per *atque* conecti, sed v e r b a *inquam — atque tacent, abnuont.* Propterea autem *exorem* praefero, quia versu interposito inter hunc et v. 1—3 *me* pronomen exstat, ut veri simile non sit ad tertiam personam (*postulat*) per *oret* redire orationem.

quod 'expetere', 'exoptare', semel etiam 'exobsecrare' Asin. v. 246, cum alii loci docent tum qui unus sufficit ad persuadendum Stich. v. 70 sqq.:

Éxorando, haud ádvorsando súmendam operam cénseo:
Grátiam si páce petimus, spéro ab eo impetrássere,
Ádvorsari síne dedecore et scélere summo hau póssumus.
Néque ego sum factúra neque tu ut fácias consiliúm dabo,
Vérum ut exorémus: novi ego nóstros, exorábilist.

Ob ipsam autem notionem patet quam prona horum verborum permutatio fuerit.

Iam vero duo ex prologo loci restant difficillimi ac prope desperati, quorum arcte comprehendenda tractatio est. Versu enim 5 cum exstet:

Melior me quidẽ uobis me abiaturum sine mora,

dici nequit q̃uam male foeda haec librorum depravatio criticos habuerit. Qui quae excogitarunt enumerare longum est, quoniam nemo assecutus est quod aut ceteris aut sibi ipsi etiam satisfaceret[81]). Permira autem ratione usus Dziatzko versum interpolatum esse sibi persuasit ex *melior* dicens vix aliud quam *meditor* effici posse idque ineptum esse[82]). At hercle non video quid inde consequatur lenissima correctura quod efficimus quae nec poeta edere potuit nec interpolator vel ignarus paene sermonis latini: nam verbi *meditor* cum infinitivo futuri coniungendi artificiosissimum vitium esset, quo qui quis delabi possit me certe fugit. Quodsi iterum a sententia, non a litteris proficiscimur, primum quoniam locum poeta postulaverat Athenas quo conferat, *ablaturum* iam ab Italis illatum falsum esse apparet et *adlaturum* potius scribendum. Sed promiserat se conlaturum esse 'sine architectis' quod quorsum trahendum est, nisi ut ore, non re se transportaturum oppidum esse intendat? Numqui ergo

81) Cf. praeter editores Seyffertus Philol. t. XXVII p. 461 (Luchs-Studem. Stud. p. 49), Kiesslingius l. s. s. p. 618, Buggius l. s. s. p. 401.

82) l. s. s. p. 60: '*Aus dem* melior *der Handschriften wird man kaum etwas Besseres machen können als* meditor. *Dieses aber im Sinne von 'gedenken, vorhaben' mit dem acc. c. inf. zu verbinden ist unmöglich*' cet.

dubium erit, quin *ore* lateat in *orme*? Cetera incertiora sunt nec revocari possunt nisi ad sententiae, non ipsorum verborum conformationem. Nam cum et obiectum desideretur et verbum unde infinitivus pendeat, *meli* fortasse *urbē* erit, *quidem vobis* autem voces nescio an prave suppletae sint, *uobis* fortasse ex eius quod requirimus verbi (an: *huc dico*?) quadam corruptela. Sic ni fallor versiculo:

Urbem óre [quidem] huc dico me ádlaturum síne mora[83])

id genus facetiarum inficetiarumve restituimus, quo prologista 'Plautum affert lingua, non manu' vel 'illuc redit, unde abiit, atque uno adstat in loco' vel 'pontem interrupit qui erat in itinere, ne adulescens redeat in comoedia.'

Sed in loco indicando quo comoedia agatur cum tali ratione prologista ludat, in animum inducere vix possumus id plane neglegi, ubi deinde missis ridiculariis 'qua ventum erat gratia' suscipit argumentum ordine enarrandum. Quare vel hoc nomine displicent quae de versu 10 a Dziatzkone temere proscripto coniecturae propositae sunt velut Camerarii:

Athénae istae (istaec *Studemund. Herm. t. I p. 303*) sunto íta ut hoc est proscaénium

vel Spengelii:

Athénis haec sunto íta ut hoc est proscaénium

vel Muelleri l. s. s. p. 510:

Athénae haec urbs (hoc astu) est íta ut hoc est proscaénium.

Nam quoniam de urbis 'translocatione' agitur vix casui remittendum erit 'trans' praepositionis vestigium in librorum scriptura:

Athenis tracto ita ut hoc est proscinium (proschenium).

Ex hac igitur tale quid extricandum erit, velut:

83) De corruptelis cf. II, 2, 11 pro *maledico* (A) *aut medico* sim. De vocabulis autem male suppletis et adiectis (particulis maxime pronominibusque) multa exempla collegerunt critici. Ac tot tantasque mutationes hoc loco nos instituisse excusatur et traditae scripturae ineptia et eius quam restituimus sententiae commoditate.

Athénas trastuli hóc ubist proscaénium[84]).
Postremo adiungam ex verbis cum Lipsio correctis

Perpárvam partem póstulat Plautús loci
De moéris magnis átque amoenis moénibus

accurate evinci intra muros moeniaque Romae tum theatrum exstructum esse.

Sed hoc loco quoniam insignem litterarum lusum alieno invento usus restitui, nonnulla ex schedis meis interponere liceat ad idem genus pertinentia.

Atque unius quidem allitterationis recuperandae ansam ipsa Truculenti memoria praebet. Etenim cum rectissime post Doederlinium Kiesslingius l. s. s. p. 620 defenderit *pessum* ex *pervorsum* derivandum esse, ut *prossum*, *prorsum* ex *provorsum*[85]), non neglegenda est codicis C scriptura I, 1, 15 *quando abiit rete persum*, quae quamvis facile cum Hoppio Ann. phil. t. CVII p. 244 mero errori tribui possit, eo libentius tamen retinebitur, quia non modo optime cum veriloquio aliunde iam invento concinit idque ipsum confirmat[86]), verum etiam alias non sine fructu adhiberi potest. Nam Pers. v. 740:

---

84) Similiter corruptus perhibetur Poen. prol. v. 57:

Locus argumento est suum s(c)ibis proscenium,

quem pessime Geppertus nil nisi *sibi* mutans postposuit versibus 56. 58 (*nunc rationes ceteras*) *Accipite, nam argumentum hoc hic censebitur. Vos iuratores estis: quaeso, operam date.* Verba *censebitur* et *iuratores* notam inferunt de spectatorum iudicio fere iudiciario translationem, unde apparet v. 57 *argumento* ex v. 56 male repetitum versumque tali ratione corrigendum esse (cf. Ritschel. Parerg. p. 210):

Locus árbiterio súos sibist proscaénium. Vos iúratores éstis.

85) Imprimis valet quod 'pessum ire' (cf. 'transversum agi' 'adversum ire') primitus significat 'descendere', '*durchwärts*' '*in die Tiefe*' (cf. Rud. v. 395; Truc. I, 1, 15), ut non confundenda sit huius vocis radix cum *pestis* aliorumque vocabulorum principio. Alias derivationes vide sis apud Fickium '*Vergl. Wb.*' p. 116; Corssen. '*Beitr. z. ital. Sprachk.*' p. 333.

86) Item aliud veriloquium Plautinorum librorum scripturis stabiliri potest; *ferme* enim unde derivandum sit cum dubitetur [cf. M. Hertzius, Vind. Gell. alt. p. 83: '... *als wir über Ursprung und Urbedeutung von ferme so ununterrichtet sind, dass ein Widerspruch nicht einmal ausreichend rationell zu begründen sein würde (sehr ansprechend erscheint mir — wenn man auch dem Meister folgt und ferime bei Pl. Trin. 319*

Ei, Pérsa me pessúm dedit

cum Scaliger ut 'Sassina', 'Assum' pro 'Sarsina', 'Arsum' ita 'Pessa' dictum voluerit, recte iudicarunt homines docti in hoc nomine id ferri non posse; reponas igitur:

Ei, Pérsa me persúm dedit

cf. ibid. v. 783: *Qui illum Persam atque omnis Persas atque etiam omnis personas Male di omnes perdant.* Atque eadem forma nescio an Pacuvius usus sit v. 320 Ribb.:

Periére Danai, pléra pars persúm datast.

Sed ut hanc scripturam satis confidenter amplector, minore cum confidentia commendare audeo, quod item verborum lusibus nonnullis inservire posse videatur, *scurtum* ab cod. B servatum Bacch. v. 1189. Nam haec vocalis quasi obscuratio bene cum aliis pronuntiationibus conveniens nescio an inferenda sit et Bacch. v. 72 *scurtum pro scuto accubet* et Men. v. 170 *furtum, scurtum, prandium.*

Iam vix dubito de Trin. v. 1022 emendatione. Hoc enim loco cum A. Spengelius, etsi quam suasit formam *oculistrepidae* non est quod iterum refutem (cf. Nunt. litt. Gotting. a. 1875 p. 1052), tamen suo iure negaverit duas voces

nicht in den Text nimmt — die Hypothese von O. Ribbeck p. 6 (vgl. Savelsberg Mus. f. Ph. XXVII, 131; 640), dass es eine alte Superlativbildung ist'] mihi unice probatur quod cum Pottius — ipse primus ni fallor originationis auctor — reliquerit, Corssenus defendit (*'Krit. Beitr. z. lat. Formenl.'* p. 169) assentiente Curtio (*'Grdz. gr. E.'* p. 257) adverbium esse adiectivi *firmus.* Quod cum eo veri simile est, quod significatio particulae postero tempore minuendae fere sententiae inservientis antea confirmabat [cf. Trin. v. 731, Ter. Hec. v. 312, al.; aptissime iam Corssenus eandem rationem *'fast'* adverbii germanici comparavit] tum librorum memoria corroboratur Trin. v. 335 *Edepol hominem praedicatum ferme et* (*et* om. Pal.) *familiariter,* ubi *firme* mutarunt, cum contra Pers. v. 451 *Atque edepol firme ut quisque* cum Scaligero *ferme* reponerent. Quare *ferme* et *firme* idem valere satis certo tibi persuaseris, cum praesertim tales locos inter se comparaveris, ut Ter. And. v. 460 *fidelem haud ferme mulieri invenias virum* cum Mil. glor. v. 1015 *infidos celas, ego sum tibi firme fidus.* Ceterum ut Truc. I, 1, 15 *persum* ita II, 2, 1 ex Palatinis unus C cum A *propterve* servavit (cf. p. 3 adn. 6), de qua forma videas G. Loewium Act. soc. phil. Lips. t. II p. 468.

eadem ratione componere artis esse Plautinae (*oculicrepide cruriicrepide* libri), minus recte cum Beckero (*collicrepidae*) Guyetove (*scapulicrepidae*) priorem compositi partem tentabimus: immo ita loco consulendum erit, ut ad *oculi* addamus quod aptum sit molestamque evitet repetitionem. Qua in re nihil accommodatius erit quam *oculilippi*, (sc. servi) ut scribamus[87]) coll. Bacch. v. 913: *Lippi illic oculi servos est simillumus*, Pers. v. 11: *Sed quasi lippo oculo me erus meus manum abstinere hau quit tamen*, Poen. I, 2, 182: *Oculus huius, lippitudo mea.*

Ceterum haec omnia non ignoro valde displicitura esse ei qui nuper Plauti edendi consilium cepit. Qui cum Fleckeisenus Amph. v. 1058 eo progrederetur audaciae, ut neglecta codicum sanctitate *corrūpta* παρηχήϲεωϲ causa inferret pro *corrupta* (*corrumpta sum atque absumpta sum*), qua solet sapientia talia 'inventa nos animadvertere' edocuit, 'de nostro inferre non decere' (adn. ad. v. 1075 ed. U.). Ipse autem editor optimus adeo non 'animadvertit', ut talia miserrimis coniecturis removeri 'decere' post tres versus luculento exemplo prodat. Nam quo ipso versu innisus Spengelius infelix illud *oculistrepidae*, *cruricrepidae* commendabat, Amph. V, 1, 10:

Strepitus crepitus, sonitus tonitrus, ut subito, ut propere,
ut valide tonuit,

cum nollet primo *ut* deleto cum Hermanno Fleckeisenoque locum in anapaesticum octonarium redigere Ussingius, sic et a sermone et a parechesi 'corrumptum' dedit:

Strepitus, crepitus, sonitus tonit: ut subito, ut propere, ut
valide tonuit.

Veram scripturam facili negotio recuperamus, si deleto *ut valide tonuit*, quod aperte ex versu 1130 *quam valide tonuit*

---

[87]) Extrusa altera *li* syllaba librariis proclive erat ex *cruricrepidae* quae sequitur forma supplere *oculi*(*cre*)*pi*(*dae*). Itaque *collicrepidae* demendum erit de exemplis similibus velut *plagipatidae* Most. v. 356, Capt. v. 472; cf. praeterea Men. v. 210, Pers. v. 702 sqq., Pseud. v. 988, Capt. v. 285, denique Poen. prol. v. 54 *Pultiphagonides*, quem non dubito quin ipsum Plautum 'poetam barbarum' denotaverit coll. Mostell. v. 828: 'pultifagus opufex barbarus.'

a librariis suppletum est, septenarium trochaicum constituimus numerorum vehementia itemque abrupta exclamatione insignem:

Strépitus crepitus, sónitus tonitrus: út subito, ut properé
fremit![88])

'Sed hoc agamus quoia[89]) huc ventumst gratia'. In prima igitur Truculenti scaena iterum praeclaro modo ostendi potest quae generatim ac summatim perscribantur singularum rerum accurata definitione saepius concidere. Tale quid iam Goetzius demonstrare studuit per simplicem versuum I, 1, 70 sq. emendationem a Dombarto Buecheleroque propositam redargui dicens et quae Reinhardtus de prima scaena prologi vice fungente et quae de eiusdem retractatione Dziatzko suspicati essent[90]). Sed etsi in multis quae disseruit, prorsus cum eo facio, tamen nec mutatam interpunctionem admittendam esse puto, quam quidem iam ante Dombartum Acidalius instituit, nec emendationem illam probo. In libris haec sunt:

eo nunc commenta est dolum
Reperisse simulat sese ut me extrudat foras
Cũ esse simulant militem puero patrem
Atque ut cum solo peregre getur militi
Eũ isti suppositum puerum opus pessime
Mihi verba retur dare se ame censuit
Celare se potesse grauida si foret

Quae ita cum aliis[91]) Goetzius constituit:

88) Facillime ex versu 1130 per *valide tonuit* aut explicari potuit *fremit* verbum aut suppleri versus si forte post ERE interciderat FRE syllaba.

89) Cf. Bergkius l. s. s. p. 62 sq.

90) l. s. s. p. 297: *'Eine einzige Corruptel Vers I, 1, 71 verbunden mit falscher Interpunktion hat zu den erwähnten durchaus grundlosen Annahmen geführt.'*

91) Leviora ac sponte apparentia ut omittam versus 69 et 70 Acidalius cum Dousa permutavit; idem, ut dixi, et post eum Dombartus Philol. t. XXVIII (a.1869) p. 732 graviter post *patrem* distinxit, cum *opinor* pari ratione Buechelerus l. s. s. Dombartusque (*opino*) proponerent.

eó nunc commentást dolum:
Peperísse simulat sése, ut me extrudát foras.
Atque út cum solo pérgraecetur mílite,
Eum ésse simulat mílitem pueró patrem.
Eum istí suppositum púerum opinor péssumae:
Mihi vérba retur dáre sed: an me cénsuit
Celáre se potésse gravida sí foret?

Sed — hunc ordinem ut servemus — versus 68 et 69:

Peperísse simulat sése ut me extrudát foras
Atque út cum solo pérgraecetur mílite

cum criticis illis divelli posse nego: nam eodem utrumque membrum spectat per *ut* expressum coniunctumque per *atque* neque alterum ad *peperisse simulat* potius alterum ad *patrem simulat militem* licet trahatur. Haec si esset sententia:

Peperísse simulat sése, ut me extrudát foras;
Atque út rem ab illo avórrat cum pulvísculo,
Eum ésse simulat mílitem pueró patrem,

tum recte fieret distinctio: iam quae per eandem continentur sententiam orationis quoque tenore conectenda sunt. Quodsi post *milite* interpungamus oportet, nemo non videt quae secuntur:

Eum ésse simulat mílitem pueró patrem.
Eum istí suppositum púerum opinor péssumae.

nullo prorsus vinculo constringi ac plane ex sententiarum nexu excidere. Sed accedunt alia: proxima demum scaena cum ex Astaphio Diniarchus certior fiat puerum (v. 99) Phronesium edidisse, cum deinde ipsa ei meretrix enarret (II, 4, 50) quomodo tonstrix 'puerum aut puellam' qui supponantur quaesiverit[92]), antea nihil audivit nisi 'peperisse'

92) Ceterum quod erant qui dissensum quendam notarent inter Astaphii narrationem commenticiam (I, 2, 93—100) eiusdemque verba II, 1, 5: *Verum aput hunc mea era sua consilia summa eloquitur libere* cet., non satis respexerunt aliud esse, si per ancillulae loquacitatem Diniarchus rem comperisset, aliud si per amicae confidentiam conscius fiebat. Ab initio Phronesium penes animum constituit ita illius amorem retinendum esse, ut libere consilia eloquatur; atque huius consilii

illam (I, 1, 68; 2, 92), quam meram putat simulationem esse nec reapse adesse infantem aliquem scit: his versibus certissime 'eum puerum' commemorat. Quae cum ita sint etiam *opinor* pro *opus* (*est*) insertum vix probari poterit, cum quia eadem ratione IV, 4, 20 redit:

Di. Núnc puerum redde. Phr. Ímmo amabo ut hós dies aliquós sinas
Eum ésse apud me. Di. Mínume. Phr. Amabo. Di. *Quíd eo opust?* Phr. In rém meamst.

tum vero quia, etiamsi ex 'opinione' tantum suppositionem Diniarchus iam commentus erat, mente non comprehendimus comperta fraude amicae qui tanto stupore exclamet II, 4, 80 sqq.:

Pro di ímmortalis, nón amantis múlieris,
Sed únanimantis sóciae fidentís fuit,
Offícium facere quód modo haec fecít mihi:
Suppósitionem púeri quae mihi crédidit,
Germánae quod soróri non credít soror.
Osténdit sese iám mihi medúllitus
Se mihi ínfidelem núnquam dum vivát fore.

Immo simplex Diniarchi ingenium a tali suspicione longe remotum erat. Iam vero haec si animo comprehenderis idemque si reputaveris non modo aptissime sese excipere:

Peperísse simulat sése ut me extrudát foras,
Atque út cum solo pérgraecetur mílite;
Mihi vérba retur dáre sed: an me cénsuit
Celáre se potésse gravida sí foret?

---

particeps Astaphium est: unde ubi primum conspexit (I, 2, 26) ad cenam vocat, nisi quod deinde ut fit in convitia se abripi patitur cum adulescente, quem se ipsam odisse nusquam dissimulat (II, 1, 1; 2, 65). Sed sceleris cognitio ut ne offendat potius quam capiat iuvenis animum, ipsi aperienda amicae est, non ancillulae. Hinc explicanda sunt I, 2, 33 sqq. neque eo cum Goetzio descendendum, ut iocularia Astaphium proferre dicamus: '*die Antwort der Astaphium ist ein übermüthiger Scherz, da sie nach II, 1, 5—13 wohl weiss, dass Phronesium vor Diniarch nichts geheim halten würde.*' Nam tali sententiae nec ipsa verba I, 1, 93 sqq. favent et aperte refragatur, quod Astaphium abeunte Diniarcho se aegre animum continuisse, non lascive iocatam esse prodit II, 1, 1: *Hahahe, requievi quia intro abiit odium meum.*

verum etiam versus qui hunc conexum conturbant in ipsis codicibus tam perverso ordine inseri, ut vel inde suspicio augeatur ex margine eos adscitos esse: iam vel eum mente captum esse concedes, qui de histrionis cuiusdam additamento, non de mera miseraque interpolatione cogitet!

Tales autem omnino in hac scaena interpolationes[93]) locum habere vel eis qui occaecato fere studio codices venerantur persuadebit versus I, 1, 60:

Phronesium: nam phronesis est sapientia[94]).

Sed nisi egregie fallor mirum hoc loco accidit, ut interpretamentum superinditum sit — interpolationi. In eo enim facio cum Dziatzkone l. s. s. p. 57 post verba:

Postrémo in magno pópulo in multis hóminibus
Re plácida atque otiósa victis hóstibus
Amáre oportet ómnes qui quod dént habent

non posse per *nam* particulam adnecti:

Nam míhi haec meretrix quae híc habet Phronésium
Suom nómen omne ex péctore exmovít meo.

Quod enim Spengelius Plautinissimum esse dicit cogitatione

---

93) Eius quam modo explanavi interpolationis insignem similitudinem habet quod Capt. I, 1 post v. 24 qui inseruntur in libris versiculi non dubium est quin explicandi causa — ex prologo fortasse — adiecti sint (cf. Brixius l. l.). De hiatu in Truculenti versu interpolato item ut in eo quem mox tractabimus *Nam míhi haec méretrix* raro fortasse exemplo cum Gepperto facientes dicamus licet sollemne illud ‘hiatum non sollicito’. Si tamen removendus est, *puerulo* scripserim, de quo iam Spengelius cogitavit. Deminutivo reposito etiam Bacch. v. 65 restituendus:

Quíd ab hac metuis? Quíd ego metuam rógitas? adulescéns homo,

ubi cum *homo adulescens* in libris sit, coll. v. 88 *Fíeri nil potést, nox mulier vínum homini adulescéntulo* equidem *homo adulescentulus* praetulerim et *rogas* pro *rogitas* eadem ratione v. 206 in B perperam illato; cf. *rogas* v. 206. 216. 258. 331. 802. 980, cum v. 1195 *rogitas* de iterata quaestione usurpetur. Quamquam probe scio non severe discrimen servari.

94) In quo unum mireris operae pretium fuisse Spengelio ita in versum verba redigere, ut quod sententia postulet nomen in φρόνηϲιν mutarit.

addi: 'talia de amore dixi, nam ipse expertus sum' cet., ita aptissime defenditur versibus 55—57 si per *nam* adiunguntur:

Nam mé fuisse huic fáteor summum atque íntumum,
Quod amántis multo péssumumst pecúniae:
Eadém postquam alium répperit, qui plús daret
† Damnosiorẽ mihi exinde (exine B) immovit loco,
Quem anteháe odiosum síbi esse memorabát mala[95])
Babylóniensem mílitem.

Haec vides quam apte ac perspicue per *nam* cum illis conectantur, quem versus 58 sq. adeo conexum disperdunt ac dissipant, ut de interpolatione eo minus dubitaturus sis[96]), quod frigida illa adnotatio ac 'veriloquax' — sit venia verbo! — grammaticuli quam comici ingenio dignior est. Simul autem hac observatione aliunde petita illam offensionem tollimus, quam Reinhardto Dziatzkonique repetitum post prol. v. 12 *Hic hábitat mulier nómen quoist Phronésium* movit illud *quae híc habet Phronésium.* Quamquam per se non nimia offensio esset, si tale quid in transcursu iterum spectatoribus inculcaretur. Velut nemo puto in eo haerebit, quod cum ipse Diniarchus dixerit v. 74 sq.:

Nam ego Lémno adveni Athénas nudius tértius,
Legátus quo hinc cum público imperió fui[97]),

---

95) Versum ex praeclarissima Buecheleri coniectura dedi (*quimanifestaac* libri), prae qua ceterorum conamina ne afferenda quidem sunt. De versu 64 postea videbimus; v. autem 62 sententiam Maehlyus nuper corrumpere conatus est l. s. s. p. 115 *amanti* proponens quod quam perversum sit v. 24 sqq. docent.

96) Utraque igitur quam l. s. s. Dziatzko explanavit offensio, ut 'retractatum' esse hunc locum evinceret, una cum sublatis istis versiculis sublata est.

97) *quo hinc* transposui cum Bothio, Spengelius cum male 'hinc quo publico imperio' induxerit (cf. Kiesslingius l. s. s.). *Nam* autem hoc quidem loco nulla ratione offendere debuit, cum Diniarchus absolutis iam meditationibus querimoniisque ad id se convertat in rerum veritate quod conquerendi causam dederat: tamdiu se Athenas reversum esse neque tamen amicam etiamtum visisse, quae verba sibi dare se potesse censeat. Id ipse quodam modo Dziatzko innuit p. 58: '*dass er nach seinen langen mehr abstrakten Klagen und Reflexionen über die Liebe schliesslich auch auf die realen Verhältnisse eingeht ist begreiflich*

Phronesium repetit II, 4, 4:

Quid tam ínfacetu's Lémno adveniens quí tuae
Non dés amicae, Díniarche, sávium?

ubi quod Lemno potissimum adveniebat non maioris certe momenti erat ad savium amicae deferendum.

Illa autem Diniarchi verba qui secuntur versus:

Sed hec quibus melius est Astaphium est ancillula
Cum ergo quoque etiam mihi fuit commertium

in eis *quam erga quoque etiam* veram esse coniecturam Seyfferti Philol. t. XXV p. 465 non est quod post Kiesslingium l. s. s. p. 622 moneam; idem vero Seyffertus in Stud. Plaut. p. 26 sq. (cf. Philol. t. XXIX p. 412) doctissima disputatione effecit versum 76 nequire cum Camerario ita constitui:

Sed haéc quis mulier ést? Astaphium ancíllulast,

pronomen demonstrativum cum subiungi non anteponi soleat interrogativo. Sed quod ipse suasit:

Sed haéc quidem eius ést Astaphium ancillula,

vix loco convenit quaestionem removeri qua Diniarchus abrumpens incohatam narrationem ad procedentem mulierem animum dirigit. *Eius* vero vel tale quid, quo cuius ancilla Astaphium sit indicetur, propterea non requiritur, ut ille voluit, quia et ex eis quae secuntur statim hoc apparet et inde colligi poterat, quod ex Phronesii habitatione nota spectatoribus in scaenam prodit. Iam *hec qui(bu)s* cum ferri non possit eadem ratione *ecquis* restituemus, qua idem vitium et v. II, 7, 29 et sexcentis locis sartum est, pro *meliuſ eſt* autem non video melius quid substituamus[98]) quam (*ecquis*)

---

und V. 74 f. beweist es deutlich.' Quo minus antea dicendum ei erat: '*V. 74 f. enthalten gerade das Gegentheil von dem was man nach dem Vorausgegangenen erwarten musste.*' Nam Lemno illum advenisse qui 'ipsum contrarium' esse possit meditationum istarum vix expedias.

98) Idem nescio an III, 1, 18 reponendum sit. Pro:

Tatec qui si nulla est & quis aperit hoc ostium

Spengelius scripsit: *At ecquis intust? ecquis aperit ostium?* Muellerus

nāllheſt, ut recuperemus:

Sed écquisnam illist? Ástaphiumst ancíllula.

Nunc priusquam in primae scaenae interpolationibus indagandis pergam de duorum quos supra attuli versuum scriptura tractandum est. Ac primum quidem v. 55 *in multis hominibus* languidissimum post *in magno populo* miror tam diu sollicitasse neminem [99]), cum ne codicibus quidem sed Camerario debeatur. In libris enim inest:

Postremo id magno populo in (in populo CD) mulier hominibus.

Itaque *in* quod vario loco exhibetur nil nisi correctionem *id* vocis esse exstat atque eminet. In extremis autem *mulierhominibus* latere *mulierem* accusativum eo libentius agnoscimus, quia aegre tali additamento caremus ad verba *amare oportet omnis qui quod dent habent.* Quod cum non procedere videatur ob versiculum interiectum *re placida atque otiosa victis hostibus*, alteram utriusque versus partem commutatam esse censeo, quod facilius accidit in versiculis membratim incisis [100]); quare pro *mulier(h)om*: *mulierem*, pro *inibus* vel *inuus*: *maris* restitutis assequimur:

---

autem p. 426 (cf. '*Nachtr.*' p. 157) pro *At* vidit *Sed* exspectandum esse: quod ipsum corrigere vix iusto audacius erit, siquidem II, 2, 6 pro *Sed* ab A servato *Ad* B, *At* D, *Aut* C habet. Iam vero non tam *hoc* male insertum, quam *ecquis* male repetitum esse indico, ut coniciam:

Sed écquisnam illist? hóc aperitur óstium.

Etenim Strabacem nondum aedis pulsasse, sed Astaphium cum ille non extemplo intro ierit sponte prodiisse (cf. II, 4, 1 sq.) prima eius verba demonstrant. Nam alia Men. v. 676 condicio est ubi postquam pulsante Menaechmo Erotium exiit, ante aedis astat se 'sibi inimicum magis quam amicae' et vultu et dicto prodens.

99) Nam eodem fere redit, quod Bergkius l. s. s. p. 84 *innumeris hominibus* dedit.

100) Ac ne quis opponat eodem quem sustulimus ordine exstare Poen. III, 1, 21: 'Praésertim in re pópuli placida atque ínterfectis hóstibus,' idem contra quem restituimus in Persa servatur v. 753:

Hóstibus victis, cívibus salvis, ré placida pacíbus perfectis
Béllo extincto, ré bene gesta, íntegro exercitu ét praesidiis *cet.*

Postrémo in magno pópulo, victis hóstibus,
Re plácida atque otiósa mulierém maris
Amáre oportet ómnis qui quod dént habent.

Graviore corruptela etiam v. 64 laborat (cf. p. 52) quo Spengelii scripturam non est quod post Buechelerum vituperem; neque id quod Kiesslingius proposuit l. s. s. p. 621 ad ea quae secuntur arcte cum hoc versu conectenda accommodatum est. Sententiam loci Buggius tali scriptura reduxit:

Damnósiorem, illum éxin summo habuít loco,
Quem antehác cet.

Sed alia ratio praestare videtur, praesertim cum *summo loco* post *summum atque intumum* v. 61 molestius repetatur. Namque quem apte locum contulit Buggius Curc. v. 363 *exinde* ut *postquam* coniunctionem insequi potuisse demonstraret, *ubi* quoniam insequeretur (*Ostium ubi conspexi, exinde me ilico protinam dedi*): in eodem advertendum est *ilico* adiungi, quod non modo post *ubi* saepissime infertur, verum etiam post id quod hic habemus *postquam* exstat velut Mil. glor. v. 1432, Merc. v. 220. Quare pro *loco* in huius versus exitu *ilico* restituimus, quod simili ratione II, 4, 89 corruptum est. Iam vero *mihi* (*mi*) cum veri non absimile sit ex mero *m* littera ab *damnosiore-m* avulsa ortum esse, qualia persaepe accidisse in vulgus constat, ex versus 65 sententia (*quem antehac odiosum sibi esse memorabat mala*) in *immovit* dubium vix erit quin *amavit* lateat. Itaque cum in tali scriptura quodam modo acquiescere possimus:

Damnósiorem, exínde amavit ílico,

tamen altius ni fallor res expedienda est. Nam ex verbi notione simplici *amavit* praestare *deamavit* videtur, librorum autem scriptura *immovit* fortasse ex superscripto *im* derivanda sit, quo *exinde amavit* pro *exim deamavit* substitutum correctum ibant. Quodsi proponimus:

Damnósiorem, exím deamavit ílico,

in *exím* accentu non magis offendendum erit, quam in *etsí* eodem versus loco posito Pseud. v. 87 itemque in *adeó* And.

v. 120:

Adeó modesto, adeó venusto, ut níl supra [101]).

Iam vero ad interpolationes ut redeam, versum 2:

Amánti dum id perdíscat quot pereát modis

teneo adhuc misere ex aliorum versuum frustulis conflatum esse, cum imprimis *quot modis pereat* versu 5 rediens manifestam reddat interpolationem. Eadem fere ratione Boeckelius l. s. s. p. 28 versum 20 ob versus 13 similitudinem proscribebat. Atqui horum versuum aliam condicionem esse contendo, ut vel desideretur aliquid oratione nude ac ieiune per versum 19 finita. Nam v. 13:

Temptát benignusne án bonae frugí sies

quoniam tanquam propositionem continet eorum quae secuntur, aptissime eisdem paene verbis conclusio fit:

Itidem ísti amator, sei íd quod oratúr dedit
Atque ést benignus pótius quam frugí bonae.

Huic autem ratiocinationi nostrae ne exemplum desit, simillimum ex orationis conformatione afferre liceat Menandri fragmentum inc. fab. IX:

Ὅταν εἰδέναι θέλῃϲ ϲεαυτὸν ὅϲτιϲ εἶ,
ἔμβλεψον εἰϲ τὰ μνήμαθ᾽, ὡϲ ὁδοιπορεῖϲ [102]).
ἐνταῦθ᾽ ἔνεϲτ᾽ ὀϲτᾶ τε καὶ κούφη κόνιϲ
ἀνδρῶν βαϲιλέων καὶ τυράννων καὶ ϲοφῶν,
καὶ μέγα φρονούντων ἐπὶ γένει καὶ χρήμαϲιν,
αὑτῶν τε δόξῃ κἀπὶ κάλλει ϲωμάτων.
ἀλλ᾽ οὐδὲν αὐτῶν τῶνδ᾽ ἐπήρκεϲεν χρόνοϲ.
κοινὸν τὸν ᾅδην ἔϲχον οἱ πάντεϲ βροτοί.
πρὸϲ ταῦθ᾽ ὁρῶν γίγνωϲκε ϲαυτὸν ὅϲτιϲ εἶ.

---

101) De *etsí* cum Ritschelio facit qui nuper totam hanc quaestionem accurate retractavit O. Brugmanus l. s. s. p. 23, qui quod *adeó* illud in suspicionem vocare ausus est, valde dubito an cuiquam processura sit correctio versus venustissimi atque integerrimi.

102) An: ἔμβλεψον εἰϲ τὰ μνήματ᾽ ὡϲ ὁδοιπόροϲ? Nam ὡϲ ὁδοιπορεῖϲ 'vix', ac ne vix quidem, 'sanum esse' ob insolentem significationem *dum, quando* Meinekius perspexit.

Porro quod eodem loco Boeckelius cum Bergkio l. s. s. p. 49 sq. itemque assentiente Reinhardto l. s. s. p. 98 versus 49 sq. delendos esse censuit plane adstipulor Buechelero nimio sane facilius esse ereptum ire de Plauto versus male traditos quam vindicare ac perpurgare [103]). Nam *quippe qui certo scio* minime redolere sermonem Plautinum nescio an ex Ciceronis potius quam Plauti harum particularum usu Boeckelius iudicaverit.

Sed quamvis bene memor sim praecepti Buecheleriani, tamen non vereor ne idem ipse vitium contraxerim, cum olim v. 17 sq. contenderem in metrum non redigendos esse, sed pro interpretamento verborum *piscis ne effugiat cavet* habendos. Nam in librorum memoria *dum huc dum illuc reteor impedit piscis usque adeo doliñ foras eduxit* ut concedendum sit posse sane et *dum* repetitum praeter morem Plautinum et hiatum vitiosum *dum húc dum íllue* una cum corrupti *reteor* necessaria emendatione removeri, itemque versu insequente *donicum* restituto traiectisque *eduxít foras* versum effici, tamen nec *piscis* pluralis numerus facile poterit expediri de uno pisce cum amante còmparando quamquam et antea dictum est et insequitur *itidem isti amator* sc. ut piscis [104]), neque offensio haud vana vitari, quod si iam eo amantis capiendi descriptio perducta est *donicum eduxit foras,* incommodum ineptumque est quo pergitur *interim ille hamum vorat.*

---

103) Sic ille perpurgavit versus (*Scorti lenones quasi sedent* BCD):

Nam sí nusquam alibi súnt, circum argentárias
Scorta ét lenones qui ádsident cottídie,
Ea nímiast ratio.

Versu 50 nuper Seyffertus Philol. t. XXIX p. 408 pro *Erí(plus)* proposuit *Ibí(plus)*, quod iam Ritschelius Opusc. t. II p. 386 Camerarii scripturae *Triplo(plus)* addendum esse existimaverat; *foro plus* Spengelius *fere plus* Kiesslingius voluit, qui quidem v. 45 pro *scortorum plus est fere* (cf. O. Ribbeckius '*Beitr. z. L. v. d. lat. Part.*' p. 7) proposuit *sc. pl. est foro*: sed hoc loco quin recte Ritschelius *hic* inseruerit post *scórtorum* nec Brugmanus l. s. s. p. 50 dubitavit nec ego. At v. 50 *plus* recte iterari non crediderim, sed tale quid remotum esse: *Maiórem ibi* (rationem sc.).

104) *isti* pro *est* ex aureis Buecheleri coniectaneis est, quibus item v. 27 *propitiust* debetur pro *potius est* ac v. 16 *inierit* pro *iniecit.*

Iam igitur videas quaeso tot tantisque machinis adhibitis utrum qualescunque versiculi moliendi sint, an locus ex tali fere interpretamento repetendus: *dum huc, dum illuc retorquet* (sc. rete), *impedit piscis usque adeo donec foras eduxit.*

Contra perversus esset si quis exempli gratia v. 12 quod metrum non expleret, damnaret. Nam verba:

Primúmdum merces ánnua[105]): is primús bolust
Ob eám tres noctis dántur.

efflagitant plane talem enumerationem qualem olim exstitisse membrum truncatum docet:

interéa loci
Aut ara ut (aut CD) uinum aut oleum aut triticum

Ubi cum pro *ara* iam Itali *aera* invexerint, Spengelius post aliorum commenta proposuit:

Aut aúrum aut aera aut vínum aut oleum aut tríticum.

Atqui rectissime Brixius in Epistula ad illum data p. 4 tum *aurum* pretiosius esse monuit quam quod hic locum habeat, tum verbo quodam aegre nos carere quoniam *temptat* huc trahi nequeat. Idem Ann. phil. t. CI p. 426 languidiorem Seyfferti scripturam improbavit: *Orando* vel *Poscendo aut aera — triticum Temptat* cet. Sed quod ipse suasit Brixius:

Aut órat aera aut vínum aut oleum aut tríticum,

haec verbi collocatio nequaquam defenditur versibus 32 sq. *aut aurum periit aut conscissast pallula* cet., nam illic non modo singulae res, verum etiam facta, quae orandi causam meretricibus dent, inter se opponuntur. Sed quod de *auro* probe Brixius observavit, ibidem una etiam *aera* trahamus oportet, quam vocem eo minus tolerabimus, quia ipsa quoque quamvis leni coniectura effecta est. Nimirum mercede annua accepta intra dies proximos eis modo rebus orandis meretrix amantis animum temptat, quae per convivendi convivandique occasionem requiruntur 'quod bibit, quod comest, quod facit

105) Quas de hac Gronovii coniectura (*miros* B, *miror* CD) Seyffertus suspiciones movit Philol. t. XXV p. 751 sqq., aptissime refutantur eo quem Kiesslingius excitavit loco Asin. v. 751 sqq.

sumpti', non ipsam confestim pecuniam[106]). Quare cum antea de aliis supplementis cogitassem, iam satis confidenter pro *autara(a)ut* commendo *auctariũorat*:

Auctárium orat: vínum aut oleum aut tríticum.

Cf. Merc. v. 486 sqq. (cum Festo Pauli p. 14 M.: *auctarium dicebant antiqui, quod super mensuram vel pondus iustum adiciebatur, ut cumulus vocatur in modio): Visne eam ad portum? ... Atque eximam mulierem pretio? ..... Tanti quanti poscit, vin tanti illam emi? Immo auctarium adicito, vel mille nummum plus quam poscet.*

Sed duo restant loci, quos praeter rem ab editoribus in versus coactos esse existimaverim. Ac primum v. 30:

Ita & (Iteca B) in aedibus lenosis

Spengelius itemque Brixius l. s. s. p. 3 a cod. B profecti correxerunt: *It[ást ami]ca in aédibus lenóniis*[107]) et *amica* quidem propterea nominari secundum Brixium desideratur, quia *parat* insequens alioqui non habeat quo referatur. At hoc parum valet; non magis enim v. 13 *temptat* verbum diserta meretricis mentio praecedit, quae ipsius Diniarchi animo perpetuo obversatur ac sponte ex sententiarum ratione cogitatione adsumitur. Ac vix puto in cod. B scriptura reconditius aliquid latere quam quod CD exhibent: nam et *a* facile ex *&* nota declaratur et *ec* nihil esse videtur, nisi *a* corruptum, sicut idem codex II, 4, 35 pro *nec* habet *nã* itemque omnes II, 5, 21 *prececaveo* pro *praecaveo.* Ipsum vero *ita et* vix aliorsum spectet, quam ad *ita est*, sicut *et* pro *est* substituitur II, 2, 14 itemque *est* pro *et* II, 4, 41: ut tota sententia *ita est in aedibus lenonis* eo certius ex notatione marginali repetatur, quod resecto hoc versiculo nihil omnino deficit destituitve orationem.

---

106) Satis apte conferes, quae Ballio meretricibus praecipit Pseud. v. 187 sqq.: Hedulium frumentum, carnaria Aeschrodora, olivum Xustulis ab amatoribus comparare iubentur, omne penus summatum virum, quibus deliciae est, cum Phoenicio exposcendum sit.

107) Quod Maehlyus l. s. s. p. 114 voluit *Ita régulast in aédibus lenóniis* vereor ne ad linguam latinam pertineat, quam 'culinarem' dicere consuevimus.

Denique quem unum etiam manifestae interpolationis coargui posse puto versum, loco exstat intricatissimo v. 37—44, quem ita Spengelius constituit:

Atque haéc celamus nóstra damna indústria,
Quom rém fidemque nósque nosmet pérdimus,
Ne quí parentis neú cognati séntiant:
Quos quóm celamus sí faximus cónscios
Qui nóstrae aetati témpestive témperent,
Ut ne ánteparta démus postpartóribus,
Faxím lenonum et scórtorum posthác minus
Et mínus damnosorum hóminum quam nunc súnt sient.

Minora ut antea absolvam de v. 37 quotquot adhuc prolatae sunt coniecturae[108]) ad unam omnes reiectaneae sunt, quippe quae a cod. B *nos clammina industria* proficiscantur: sed *nos* quoniam CD omittunt, pronomen non minus ex versu insequente irrepsisse statuendum erit, ubi idem eodem loco exstat, quam v. 46 (47) *Quã nus olim* ex v. 47 (46) *Nam nusquam* vel de quo p. 18 adn. 38 dixi *odium*, ubi utroque loco CD itidem has voces recte omittunt. Iam si habemus *Atque haec celamus clammina industria*, quamvis prona sit 'damna' mutatio, tamen *clam* illud nequaquam spernendum est, quia item exstat Poen. V, 4, 69: *celavistis clam me* (cf. Amph. v. 490). Cui cum etiam hoc loco accusativum addendum esse consentaneum sit, non sine probabilitate *om͞f* intercidisse coniciemus. Denique cum *industria* etiam dici vix possit nisi aut *de* vel *ex* praepositione addita aut adiectivo quodam — cf. Asin. v. 212; Aulul. III, 2, 6; Cas. II, 3, 60; Poen. I, 2, 9; Mostell. v. 348; Cas. prol. v. 45 —, sic puto scripturam aut veram aut veri simillimam recuperabimus:

Atque haéc celamus clam [ómnis su]mma indústria.

Porro v. 40 *Quos quom celamus si faximus conscios* quod cum

108) Ante Spengelium Camerarium scripsisse commemoro *nos damna una industria,* Gronovium *nos clam mira* (vel *summa*) *industria,* Bothium *damna nos industria.* Nuper autem Buggius Philol. t. XXXI p. 249 proposuit *nos damna una industria,* casu ut videtur cum Camerario conveniens, ac dein *quo* pro *quom* coll. Pseud. v. 318 sq.

Seyfferto Philol. t. XXV p. 464 Muellerus l. s. s. p. 486 (cf. '*Nachtr.*' p. 71 sq.) *Quos nunc* mutabant, iure meritoque Luebbertus Stud. gramm. P. II p. 118 sq., 249 sq. cum alia exempla opposuit, tum Capt. v. 724 sq.: *Ibi quom alii octonos lapides ecfodiunt, nisi Cotidiano sesquiopus confeceris, Sescentoplago nomen indetur tibi.* Sed illud potius male molesteque habet, quod post duplicem protasin superingeritur enuntiatio relativa:

Qui nóstrae aetati intémpestivae [109]) témperent.

Sed duos versus a relativo incipientes sedem inter se permutasse nescio an persuasurus sim hominibus doctis, sicut idem de versibus 46 sq. a *Nam* et *Quam* incipientibus Camerarius omnibus persuasit; praesertim cum *temperint* forma a codicibus servata, de qua videas Luebbertum disserentem Stud. gramm. P. I p. 94, quam ex tradito versuum ordine cum Valla in *temperent* mutandum esse Spengelius perspexit, aptissimum propriumque locum recipiat, si reposuerimus:

Ne quí parentis neú cognati séntiant,
Qui nóstrae aetati intémpestivae témperint.
Quos quóm celamus, sí faximus cónscios *cet.*

Sed iam ad huius enuntiationis apodosin accedimus expeditu difficillimam:

Unne (unde CD) anteparata demus post partoribus
Faxim lenonum et scortorum plus est
Et minus (minos B) dampnosorum (dãnos horum B) hominum quam nunc sunt siet.

Pro *plus est* quod procul dubio irrepsit ex v. 45 *Nam nunc lenonum et scortorum plus est fere* plerique cum Acidalio *posthac minus,* alii cum Meursio *multo minus,* Maehlyus l. s. s. *faximus lenonum et scortorum post* (!) *minus* substituerunt. Atqui nullus equidem dubito, quin ex eodem versu 45 *lenonum et scortorum* ad verba *damnosorum hominum* explicanda adscripta sint, quorum tertia vice v. 48 mentionem repeti per se non potest non molestum videri. Denique *faxim* — quod

109) Cf. Spengelius in adn. ad h. l., Kiesslingius l. s. s. p. 621.

faxim' i. e. *faximus* fuisse crediderim — in eandem societatem adscisco, utpote quod ex v. 40 ad verba *demus* ac *siet* suppletum sit. Nam ut singula verba, ita quamcunque ex eis extricamus sententiam molestissimam repetitionem praebere intelleges. Iam vero ab hoc additamento postquam poetae orationem liberavimus, plana et aperta etiam v. 42 scriptura evadet. Namque eandem sententiarum constructionem habemus quam Aulul. III, 5, 4 sqq.:

Nam meó quidem animo si ídem faciant céteri,
Opuléntiores paúperiorum fílias
Ut índotatas dúcant uxorés domum:
Et múlto fiat cívitas concórdior
Et invídia nos minóre utamur quam útimur.

Quare *Et* pro *unne* vel *unde* repono, corruptelam autem ita ortam esse putaverim, ut ex versus in libris antecedentis initio *(q)uin (ostrae)* iterum male aliquid repetitum fuerit.

Haec habui impraesentiarum de Truculento quae disputarem. Quibus quoniam in prologo maxime et in prima scaena Plauti orationem et ab aliorum ratione satis dissimilem et in nonnullis saltem si spes non fefellit sui aliquanto similiorem reddidi, operae pretium facturus esse mihi videor, si eam quam assecuti sumus versuum scripturam[110]) sub finem continuam proponam.

PROLOGVS

Perpárvam partem póstulat Plautús loci
De moéris magnis átque amoenis moénibus
Athénas quo sine árchitectis cónferat.
Quid núnc? daturin éstis an non? — ádnuont.
Urbem óre huc dico me ádlaturum síne mora.
Quid sí de vostro quíppiam exorem? — ábnuont.
Heu hércle in vobis résident mores prístini,
Ad dénegandum ut céleri lingua utámini.

110) Quamquam nonnulla eorum quae proposui ex misera codicum depravatione eiusmodi sunt, quae vix in ipsum contextum quem dicimus reciperem, si quidem editionem adparaturus essem.

Sed hóc agamus quoía huc ventumst grátia.
Athénas trastuli hóc ubist proscaénium —
Tantísper dum transígimus hanc comoédiam —:
Hic hábitat mulier nómen quoist Phronésium.
Haec húius saecli móres in se póssidet:
Numquam áb amatore póstulat — id quód datumst,
Sed rélicuom dat óperam — ne sit rélicuom!
[Poscéndo atque auferéndo ut mos est múlierum,
Nam omnís id faciunt, quóm se amari intéllegunt.]
* * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * *
Eum sé peperisse púerum simulat míliti,
Quo cítius rem ab eo avórrat cum pulvísculo.
Quid múlta? si quid réstat super hac múliere,
Eccum amáns narrabit iam húc qui veniet céterum.

DINIARCHVS

Non ómnis aetas ád perdiscendúm sat est
[Amánti dum id perdíscat quot pereát modis]
Neque eám rationem eápse umquam educít Venus,
Quam pénes amantum súmma summarúm redit,
Quot amáns exemplis lúdificetur, quót modis
Pereát quotque exorétur exorábulis.
Quot illíc blanditiae, quót illic iracúndiae,
Sunt quót superbiménta — di vostrám fidem, hui!
Quid périerant, dum elíciant pretia múnera.
Primúmdum merces ánnua: is primús bolust;
Ob eám tres noctis dántur: intereá loci
Auctárium orat, vínum aut oleum aut tríticum:
Temptát benignusne án bonae frugí sies.
Quasi ín piscinam réte qui iaculúm parat,
Quando ábiit rete pérsum adducit líneam,
Si iníerit rete píscis ne effugiát cavet:
[Dum huc dum illuc retorquet, impedit
piscis usque adeo donec foras eduxit]
Itidem ísti amator, sei íd quod oratúr dedit
Atque ést benignus pótius quam frugí bonae.
Addúntur noctes: ínterim ille hamúm vorat.
Si sémel amoris póculum accepít meri

Eaque íntra pectus sé penetravit pótio,
Extémplo et ipsus périit et res ét fides:
Si irátumst scortum fórte amatorí suo,
Bis perit amator áb re atque ab animó simul;
Sin álter altri própitiust, idém perit;
Si ráras noctes dúcit, ab animó perit;
Sin crébras ducit, ípsus gaudet, rés perit;
[Ita est in aedibus lenonis.]
Priusquam únum dederis céntum quae poscát parat:
Aut aúrum periit aút conscissast pállula
Aut émpta ancilla aut áliquod vasum argénteum
Aut vásum ahenum ráptum aut cleptus léctulus
Aut ármariola graéca aut aliquid sémper est
Quod déferat dedátque amans scortó suo.
Atque haéc celamus clam ómnis summa indústria,
Quom rém fidemque nósque nosmet pérdimus,
Ne quí parentis neú cognati séntiant,
Qui nóstrae aetati intémpestivae témperint.
Quos quóm celamus sí faximus cónscios,
Et ánteparta démus postpartóribus
[faxim' lenonum et scortorum plus est]
Et mínus damnosorum hóminum quam nunc súnt siet.
Nam núnc lenonum et scórtorum hic plus ést fere,
Quam olím muscarumst quóm caletur máxume;
Nam sí nusquam alibi súnt, circum argentárias
Scorti ét lenones qui ádsident cottídie,
Ea nímiast ratio: quíppe qui certó scio
Maiórem ibi scortorum ésse iam quam pónderum.
Quos équidem quam ad rem dícam in argentáriis
Reférre habere nísi pro tabulis néscio,
Ubi aéra perscribántur usurária —
Accépta dico expénsa ne qui cénseat.
Postrémo in magno pópulo victis hóstibus
Re plácida atque otiósa mulierém maris
Amáre oportet ómnis qui quod dént habent.
[Nam míhi haec meretrix quae híc habet Phronésium
Suom nómen omne ex péctore exmovít meo
(Phronesium: nam phronesis est sapientia).]
Nam mé fuisse huic fáteor summum atque íntumum,

Quod amántis multo péssumumst pecúniae.
Eadém postquam alium répperit qui plús daret,
Damnósiorem: exím deamavit ílico,
Quem antehác odiosum síbi esse memorabát mala,
Babylóniensem mílitem. Is nunc dícitur
Ventúrus peregre: eó nunc commentást dolum:
Peperísse simulat sése ut me extrudát foras,
[Eum ésse simulat mílitem pueró patrem]
Atque út cum solo pérgraecetur mílite.
[Eo istí supposito púero opus est péssumae.]
Mihi vérba retur dáre sed: an me cénsuit
Celáre se potésse gravida sí foret?
Nam ego Lémno adveni Athénas nudius tértius
Legátus quo hinc cum público imperió fui.
Sed écquisnam illist? Ástaphiumst ancíllula,
Quam ergá quoque etiam míhi fuit commércium.

DISPVTATIONIS SVMMARIVM

De Ambrosiani Palatinorumque memoria p. 1—14. Eorum in Truculento discrepantias ex grammaticorum librariumve, non ex histrionum mutationibus repetendas esse ita demonstratur, ut simul de emendandis cum aliis locis tum II, 2, 17; I, 2, 29; II, 2, 63; II, 4, 33; I, 2, 78 sqq. agatur. De graeco Plauti exemplo p. 15—37. Non Thaidem, sed Sicyonium Menandri adhibitam esse colligitur. Ex incertis Menandri fragmentis numquae Sicyonio vindicari possint quaeritur. De Sicyonii vestigiis apud Alciphronem Lucianumque deprehendendis. De Truculenti prologo p. 38—45. Adiunguntur quaedam de locis nonnullis per παρήχηcιν insignibus. De prima fabulae scaena p. 48—62. Sequitur prologi primaeque scaenae recensio qualis ex hac disputatione efficitur.

INDEX SCRIPTORVM